

ເກມຮົກຈຳສນ້ຍອບຫຍາແລະຂນບວ

บทที่ 1

ปัจจัยพื้นฐานในการประกอบอาชีพ : ที่ดิน และแรงงาน

การดำเนินชีวิตของชาวไทยในสมัยอยุธยาเป็นราชธานี ก็ยังคงเป็นแบบเดียวกับชาวไทยในสมัยสุโขทัย คือยังคงยึดอาชีพหลักในการทำงาน ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ จับสัตว์น้ำ และค้าขาย ส่วนอาชีพอื่นๆ ก็กระทำการทั่วบ้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น การหาแร่ การทำป่าไม้ จับสัตว์ป่า หาของป่า ฯลฯ

แต่รายละเอียดบางประการของการประกอบอาชีพของชาวไทยสมัยอยุธยา มีคุณสมบัติที่น่าพิจารณา ทั้งนี้ เพราะมีความแตกต่างไปจากสมัยสุโขทัย ตรงที่เรื่องของระบบการปกครองเข้าไปมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของราชธานีไทย เช่น ในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินในเรื่องของการค้าที่เป็นแบบผูกขาด ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางการค้าร่วมชีวิต อีกแบบหนึ่งที่ได้ปฏิบัติกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน

1.1 กรรมสิทธิ์ที่ดิน

ในสมัยอยุธยา ผู้ที่จะทำนาทำไร่จะต้องตระหนักถึงกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่มีลักษณะแตกต่างไปจากสมัยสุโขทัย ซึ่งมีผลมาจากการปกครองแบบใหม่ที่รับเอาแบบแผนของขอมมาใช้ คือ ลัทธิเทเวราช พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งหมายถึง ที่ดินทั่วประเทศด้วย ดังปรากฏข้อความในบทพระราชบัญญัติเบ็ดเสร็จซึ่งประกาศเมื่อ พ.ศ.1093 คือภายหลังตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีว่า “ในที่แวดล้อมแคว้นกรุงเทพพระนครศรีอยุธยา เป็นที่แห่งพระเจ้าอยู่หัว หากราชภูมิทั้งหลายผู้เป็นข้าแผ่นดินอยู่ จะได้เป็นที่ราชภูมิได้”¹ ดังนั้น เมื่อพระองค์มีพระประสงค์ที่ดินแห่งใด เมื่อใด ก็มีพระราชอำนาจที่จะสั่งให้ราชภูมิออกไปเสียจากที่นั้นโดยไม่ต้องชดใช้ค่าเสียหายแต่อย่างใด

แม้จะมีกฎหมายระบุไว้ว่าที่ดินเป็นของพระเจ้าแผ่นดิน แต่ในทางปฏิบัติแล้วพระองค์ท่านมิได้ห่วงเห็นที่ดินไว้ พระองค์ทรงพร้อมที่จะกำชับเจ้าหน้าที่ให้จัดราชภูมิเข้าทำมาหากิน ในท้องถิ่นต่างๆ และยินยอมให้ราชภูมิผู้ที่เข้าไปหักคร้างถางพงครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ ของตนได้ และถ้าผู้นั้นตายไปที่ดินนั้นก็ตกเป็นของทายาทได้ถูกต้องตามกฎหมายด้วย ซึ่งมีกฎหมายรับรองไว้ดังนี้

มาตรฐานนี้ หัวป่าแลที่มีเจ้าของสืบส้าง
แลผู้นั้นตายได้แก่ลูกหลาน ถ้าแลผู้ได้ไป
แพร่ทางເเอกสาร ท่านว่าคนผู้นั้นบังอาจ
ให้ใหม่ลาหนึ่ง เป็นสินใหม่ } ก็ คืนที่นั้น
พในย }

ให้แก่พี่น้องลูกหลานมัน²

แม้ว่าที่ดินนั้นดูเหมือนจะตกเป็นกรรมสิทธิ์ของราชภรรยาได้ดังกล่าว แต่พระมหากษัตริย์ ก็ยังสงวนสิทธิ์เหนือที่ดินไว้ ด้วยการออกกฎหมายห้ามซื้อขายที่ดิน โดยเฉพาะที่ดินที่เป็น ที่นอกเมืองหลวง³ ที่ดินที่มีผู้ไปทำสวนผลไม้ไว้ และที่ดินที่มีผู้ไปทะนุบำรุงด้วยการ “พูน เป็นโภคไว้”⁴

ด้วยเหตุที่ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตคือที่ดินมีลักษณะดังกล่าวนี้ จึงมีค่านิยม ขึ้นในสมัยอยุธยาว่าที่ดินเป็นสิ่งที่ไม่มีใครประทาน ดังปรากฏในบันทึกของลาลูแบร์ ดังนี้คือ ...แบบไม่มีใครเลยที่ประทานจะซื้อที่ดิน แปลงไดของผู้อื่นมาเป็นของตน พระมหา- กษัตริย์จะทรงพระกรุณโปรดเกล้าฯพระราชน หรือโปรดเกล้าฯให้ขายพระราชทานแก่ผู้ที่พึง ประทานจะได แต่กรรมสิทธิ์อันแท้จริงในที่ดิน นั้นยังคงตกเป็นของพระองค์อยู่ตลอดไป โดยทำงานนี้จึงไม่มีใครในประเทศไทยประสงค์จะมี ที่ดินไว้มาก ๆ หรือแม้มีเมื่อยังแล้ว ก็ไม่พยายาม ที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้นตามสมควรด้วย เกรงว่าจะเป็น ที่ริษยาของบุคคลอื่นที่มีอำนาจวาสนากว่าตัว⁵

เมื่อพระเจ้าแผ่นดินมีไดห่วงเห็นที่ดินไว้ และนำมาแจกจ่ายให้ราชภรรษามากินได้ ก็ควรจะทราบว่า มีหลักเกณฑ์ในการแจกจ่ายที่ดินกันอย่างไร ฉะนั้นเรื่องของศักดินาซึ่ง เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงเข้ามาเป็นตัวกำหนดอัตรา หรือจำนวนที่ดินที่กษัตริย์แจกจ่ายแก่อณาประชาราชภรรษของพระองค์ สำหรับในเรื่องนี้ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงให้ความเห็นว่า การบัญญัติศักดินาในสมัยนั้น เป็นการให้มีที่ดินได้จริง ๆ ตามจำนวนศักดินาที่ให้ไว้ เพราะข้าราชการในครั้นนั้นมีรายได้ เป็นเบี้ยหวัดเงินเดือน พระมหากษัตริย์มีให้แต่ที่ดิน จึงทรงกำหนดไว้ว่าตำแหน่งเท่านั้น มีที่ดินได้เท่านั้น และไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นเพียงแต่ที่นาและไม่จำเป็นต้องกำหนดว่าเป็น ที่ดินแห่งไหน เป็นตำแหน่งของอนุญาติไว้ว่าให้มีที่ดินได้เท่านั้นเท่านั้นตามศักดินา ตามฐานนั้น ความมุ่งหมายเดิมของเรื่องศักดินาจึงเป็นเรื่องให้มีที่ดินโดยตรง ส่วนที่อามาใช้เป็นเกณฑ์ ปรับใหม่ หรือทำนิटิกรรมนั้นเป็นเรื่องภายหลัง⁶

ยกตัวอย่างศักดินาของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ พoSังเขปดังนี้⁷ กลุ่มแรกได้แก่ระดับเจ้านายสูงสุดลดต่ำลงมาจนถึงคนใช้ในวัง ได้แก่

สมเด็จพระอนุชาธิราชที่ได้เฉลิมพระราชนัมเทียร ที่พระมหาอุปราช	ศักดินา 100,000 ไร
สมเด็จพระอนุชาธิราชที่ได้ทรงกรม	ศักดินา 50,000 ไร
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอที่ได้ทรงกรม	ศักดินา 40,000 ไร
สมเด็จพระอนุชาธิราชที่มีได้ทรงกรม	ศักดินา 20,000 ไร
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอที่ยังไม่ได้ทรงกรม	ศักดินา 15,000 ไร

และลดหล่นกันต่อไปจนกระทั่งหมื่นเจ้ามีศักดินา 1,500 ไร พระสนมเอก 1,000 ไร นางกำนัล 600 ไร สาวใช้ในวัง 180 ไร คนใช้ในวังชั้นเลวที่สุดที่เรียกว่า นางเตี้ย นางค่อม ยังมีนาถึง 50 ไร

กลุ่มข้าราชการ มีนาสูงสุดเพียง 10,000 ไร ที่เรียกว่า เจ้าพระยานาทมีน หรือ พระยานาทมีน ได้แก่ ข้าราชการสมุหพระกลาโหม และสมุหนายาก จตุสดมภ์ทั้ง 4 มีนาได้ หมื่นไร่เมื่อมีนกันทุกคน นอกจากนี้เจ้าผู้ครองเมืองเอก หรือเอกอุ อีก 8 ตำแหน่งก็มีศักดินา ได้ถึงหมื่น ได้แก่ เจ้าเมือง เมืองพิษณุโลก นครศรีธรรมราช สวรรคโลก สุขทัย กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ นครราชสีมา และตะนาวศรี

สำหรับพลเมืองไทยมีศักดินาจังต่อไปนี้

ไพรหัวงาน หมายถึงพลเมืองที่สามารถเป็นหัวหน้างานได้ ให้มีศักดินาคนละ 25 ไร

ไพรเมครัว หมายถึงพลเมืองที่ไม่สามารถเป็นหัวหน้างานได้ เป็นได้แต่คุณงานธรรมดา แต่เป็นผู้มีครอบครัว ให้มีศักดินาคนละ 20 ไร

ไพรรับ ได้แก่ พลเมืองที่เป็นได้แต่คุณงานธรรมดา และไม่มีครอบครัว ให้มีศักดินา คนละ 15 ไร

ไพรเลว ได้แก่ พลเมืองที่เป็นได้แต่คุณงานชั้นเดียวที่สุดไม่มีความรู้ ไม่มีฝีมือ มีศักดินา คนละ 10 ไร

จาก วนิพก ท้าส ลูกทาส มีศักดินาได้คนละ 5 ไร

กลุ่มของพระภิกษุสามเณรก็มีลำดับชั้นเทียบศักดินาไว้ดังนี้ คือ

พระครูผู้รู้ธรรม ศักดินา 2,400 ไร พระครูผู้ไม่รู้ธรรม ศักดินา 1,000 ไร

พระภิกษุรู้ธรรม ศักดินา 600 ไร พระภิกษุผู้ไม่รู้ธรรม ศักดินา 400 ไร

สามเณรรู้ธรรม ศักดินา 300 ไร สามเณรผู้ไม่รู้ธรรม ศักดินา 200 ไร

หลวงวิจิตรวาทการให้ความเห็นว่า ศักดินาของพระภิกษุสามเณรนี้ กว้างมากอกไว้ ขัดว่าเป็นการเทียบให้ ซึ่งทำให้เข้าใจว่า สำหรับภิกษุสามเณรนั้นคงไม่มีที่น่าเชิง ๆ แต่ดัง ไว้สำหรับเป็นเกณฑ์เทียบในเมื่อจำเป็นเท่านั้น⁸

1.2 แรงงานไฟร์-ทาส

เมื่อพิจารณาแล้วว่า ศักดินาเป็นเรื่องของการให้ที่ดินจริง ๆ ฉะนั้นจึงเกิดปัญหาขึ้นว่า บรรดาเจ้านายขุนนางใหญ่โตที่มีศักดินาจำนวนมาก จะมีกำลังความสามารถที่จะทำที่ดินเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร

ในระบบการปกครองแบบอยุธยาซึ่งใช้มาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เรื่องแรงงานไม่ใช่ปัญหายาก เพราะเมื่อระบบการปกครองได้เปลี่ยนรูปจากวิธีฟื้นฟูปกครองลูกในสมัยสุโขทัย มาเป็นเทวรากาบครองไฟร์ทaaS ราชภารามัญมีสภาพเป็นไฟร์และทaaS พวกไฟร์ทaaSเหล่านี้ต้องไปทำงานให้มูลนายและนายเงิน (กรณีของทaaS) และก็เป็นแรงงานในการทำมาหากินให้กับนายด้วย

ในระบบไฟร์ ชา้ายไทยเมื่ออายุได้ 18 ปี จะต้องไปขึ้นทะเบียน เรียกว่าขึ้นทะเบียน สังกัดมูลนาย หมายความว่า พอยุคกร 18 ปี ก็ไม่สามารถจะเป็นเสรีชนต่อไปได้ ทุกคน ต้องมีนาย ถ้าผู้ใดไม่มีนาย ถือว่าผิดกฎหมายและจะถูกกลงโทษ คนที่ขึ้นทะเบียนเหล่านี้ เรียกว่าไฟร์ สำหรับนายหรือมูลนาย ได้แก่ เจ้านายหรือขุนนาง หรือผู้อยู่ใต้สังกัดพระมหาชัตติย์ และพระมหาชัตติย์จะโปรดให้บุนนาคดูแลปกครองไฟร์อีกทีหนึ่ง ใครที่ขัดขืน ไม่ขึ้นทะเบียนจะได้รับโทษและไม่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมาย เช่น ไม่มีสิทธิในที่ดิน ไม่มีสิทธิได้รับความยุติธรรมจากศาล ถ้าหากมีการถูกข่มเหงรังแกเพราะการขอโอนด แสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน หรือการนำเรื่องขึ้นศาล ต้องกระทำการโดยผ่านมูลนายทั้งสิ้น ดัง ได้กล่าวแล้วว่า บุคคลเหล่านี้เมื่อขึ้นทะเบียนแล้วเรียกว่าไฟร์ บางทีก็เรียกว่า เลก หรือ เลข มีมูลนายคือบุคคลคุณดูแล เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้แรงงาน เช่น ในการสังคม การ ก่อสร้าง มูลนายก็จะเกณฑ์ไฟร์ในสังกัดเข้ามาทำงานได้

เมื่อพิจารณาในเรื่องแรงงานแล้ว จะเห็นว่าไฟร์มี 2 ประเภท คือ ไฟร์ไม่ต้องทำราชการ กับไฟร์ที่ต้องทำราชการ ไฟร์ที่ไม่ต้องทำราชการมี 2 ประเภท ประเภทหนึ่งได้แก่ ไฟร์สม ตามกฎหมาย เมื่อชายคนกรรจ์อายุได้ 18 ปีบวบบริูณ์ ต้องไปขึ้นทะเบียนกับมูลนาย และอยู่ รับเชื้อนายเป็นเวลา 2 ปี แล้วจึงไปขึ้นทะเบียนเป็นไฟร์หลวง แต่ในทางปฏิบัติ มีไฟร์สมจำนวน ไม่น้อยอยู่กับนาย ซึ่งอาจจะเป็นเจ้าหรือขุนนาง ไฟร์สมเหล่านี้อาจจะอยู่ด้วยไฟจันกระทั่ง ตายมี เช่น กรณีที่นายอาจจะเป็นผู้มีอำนาจจำนวนมากมาก ไม่มีครัวลัลังทะเบียนไฟร์สม เป็นไฟร์หลวงเมื่อถึงเวลากำหนด อีกประเภทหนึ่งได้แก่ ไฟร์ที่สังกัดในกรมเจ้า ไม่มีหลักฐาน ยืนยันว่า ไฟร์ที่อยู่ในกรมของเจ้าจะเรียกว่าไฟร์สมหงส์ แต่เท่าที่ปรากฏหลักฐานใน พระราชกำหนดเก่า เมื่อกล่าวถึงไฟร์ของเจ้าทั่ว ๆ ไปจะใช้คำว่า “ข้าหลวง” และเมื่อกล่าวถึง ไฟร์ของสมเด็จพระมหาอุปราชจะใช้คำว่า “ข้าทูลละออง” แรงงานของไฟร์ประเภทหลังนี้ ให้แก่นายได้เต็มที่กว่าไฟร์หลวง เพราะไม่ต้องทำราชการ เพราะเป็นไฟร์ของเจ้าหรือเป็น ไฟร์ที่ขุนนางเบียดบังเอาไว้ งานของไฟร์เหล่านี้จะเบากว่างานของพวกไฟร์หลวงคือทำงาน ตามที่นายสั่ง ส่วนใหญ่เป็นงานส่วนตัว เช่น งานฝ่า wang ซ้อมแซมที่อยู่อาศัย สร้างวัดของ

เจ้านาย หรือติดตามไปในการเดินทาง นอกจานนักให้ไปทำงาน ทำสวน ทำไร่ และทำมาค้าขายให้นาย

ไฟร์ที่ต้องทำราชการคือไฟร์หลวง ได้แก่ ชายฉกรรจ์ที่มีอายุตั้งแต่ 20 จนถึง 60 ปี ไฟร์ประภานี้ตามทฤษฎีเป็นไฟร์ของกษัตริย์ซึ่งหมายความว่าเป็นกิจกรรมของทางราชการ จะนับจึงตอกอยู่ใต้บังคับบัญชาของขุนนางในฐานะเป็นเจ้ากรม ตามทฤษฎีแล้วไฟร์หลวงไม่ใช่ไฟร์ของขุนนาง แต่ในทางปฏิบัติ ไฟร์หลวงรับใช้ขุนนางด้วย งานที่ไฟร์หลวงต้องทำคือต้องมาปฏิบัติราชการเป็นเวลา 6 เดือน ในหน้าที่เรียกว่า “เข้าเดือนออกเดือน” งานที่ทำได้แก่งานของกรมกองต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นงานหนักที่ใช้กำลังกาย คือ ชุดคลอง สร้างวัด หรือเป็นสิ่งก่อสร้างทางพระพุทธศาสนา ซ่อมพระราชวัง ป้อมปราการ กำแพงเมือง ในเวลาที่พระมหาชัตติรย์เสด็จประพาสที่ต่าง ๆ ก็ต้องตามเสด็จ เช่น ไปจับช้างล้มช้าง เป็นต้น ในช่วงเวลาที่มาเข้าเดือน ไฟร์หลวงจะต้องอยู่ใต้บังคับบัญชาของขุนนางประจำกรมกองต่าง ๆ ตามลำดับชั้น และในระหว่างนั้นไฟร์หลวงไม่ได้ค่าตอบแทนแรงงานใด ๆ ทั้งสิ้น มิหนำซ้ำจะต้องนำข้าวปลาอาหารตลอดจนเสื้อผ้าและเครื่องมือเครื่องใช้มาเอง

อาจกล่าวได้ว่าไฟร์หลวงเป็นแรงงานของหลวงอย่างเต็มที่ และขณะเดียวกันก็เป็นแรงงานของมูลนายด้วย ทั้งนี้ เพราะกฎหมายในสมัยอยุธยาได้เบ็ดซ่องให้นายมีอำนาจเหนือไฟร์ และไฟร์ต้องพึ่งพาอาศัยนายทุกอย่างในการดำเนินชีวิต เช่น การจับจองที่ดินทำกิน การค้าขาย การรับจ้างทำงาน การต้องขึ้นศาลเมื่อต้องคดี ฯลฯ จึงเป็นเหตุให้ไฟร์ต้องตอบแทนนายเมื่อนายต้องการ นายนารถสั่งไฟร์ไปทำงานส่วนตัวของนายได้ กรณีที่เจ้านายและขุนนางครอบครองที่ดินจำนวนมาก แรงงานจึงเป็นสิ่งที่ต้องการอย่างยิ่ง นายสามารถบังคับไฟร์ให้ทำงานในที่ดินของตน หรือประกอบธุรกิจให้ตนได้ นายบางคนอาจเบรียบมากใช้งานไฟร์หลวงมากเกินไปจนได้รับความเดือดร้อนไม่ได้กลับไปทำมาหากิน ทำให้มีฐานะยากจนลงต้องเป็นหนี้สิน ในที่สุดทันเมื่อได้กophysยามหลบหนี หรือพยายามปกปิดมิให้ทางการเอาลูกหลานของตนไปขึ้นทะเบียนเป็นไฟร์หลวงอีก รัฐบาลจึงต้องออกกฎหมาย มิให้มูลนายใช้ไฟร์หลวงทำงานส่วนตัว ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ พระองค์ได้ทรงออกกฎหมายผ่อนผันให้มูลนายนำไฟร์หลวงไปใช้ได้ไม่เกิน 3 วัน ถ้าเกินจะมีโทษหนัก และที่หนักที่สุดก็คือถูกปลดออกจากตำแหน่ง ต่อมากายหลังในสมัยอยุธยาตอนปลาย พระเจ้าแผ่นดินทรงออกกฎหมายห้ามมูลนายใช้ไฟร์หลวงทำงานนอกราชการอย่างเด็ดขาด การประกาศห้ามดังกล่าวเนี่ยก็ยังทำให้เห็นว่าพวกไฟร์หลวงได้รับความเดือดร้อนมาก ในเมื่อแรงงานไฟร์เป็นของหลวงและของมูลนายดังกล่าวแล้ว การประกอบอาชีพในครอบครัวจึงเป็นภาระของสตรีและเด็ก¹⁰

แรงงานทาส เป็นแรงงานอีกประเภทหนึ่งที่มีเป็นจำนวนมหาศาลในเมืองไทย สมัยนั้น เพราบทาสจำนวนมากก็คือไฟร์ที่ตกยากนั่นเอง ผู้ที่จะตอกอยู่ในฐานความเป็นทาสเป็นได้ง่ายดาย และอย่างมากก็เป็นได้ถึง 7 วิชี ซึ่งส่วนใหญ่เนื่องมาจากภัยนี้ยึดสิน

เนื่องจากขาดแคลนเงินทองจึงยอมขายดันเป็นท่าส ถ้าไม่ขายดันอาจเป็นท่าสกีสามารถขายบุตร หรือภรรยาเป็นท่าสได้¹¹ แต่กฎหมายไม่อนมให้ผู้เป็นภรรยาและบุตรนำสามีหรือบิดามารดาไปขายเป็นท่าส ในขณะเดียวกันการให้การบริการ หรือการรับใช้ถือเป็นการจ่ายดอกเบี้ยในรูปแบบหนึ่ง

เมื่อท่าสเป็นแรงงานสำคัญของนายเงินอย่างมากดังกล่าว นายจึงมีสิทธิใช้งานท่าสได้ทุกอย่าง นับตั้งแต่ทำงานด้านเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หาผลผลิตให้เจ้านาย ไปทำการค้า ส่วนเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เกี่ยวกับงานด้านอาชีพ ก็ต้องไปทำให้ด้วย เช่น นายมีคิดความก้มสิทธิใช้ท่าสไปรับโทรศัพท์แทนตนได้ หรือท่าสต้องออกไปรับแทนนายของตน เป็นต้น

ເຫັນອວຣດ

1. “ພຣະຍາຍກາເປີດເສຣົຈ”, ກ່ຽວມາຍຕຣາສາມດວງ, (ພຣະນັກ : ໂຮງພິມພົຄຸສກາ, 2506), ເລີ່ມ 3, ທັນ້າ 115.
2. ເວື່ອງເດືອຍກັນ, ທັນ້າ 117.
3. ເວື່ອງເດືອຍກັນ ທັນ້າເດືອຍກັນ.
4. ເວື່ອງເດືອຍກັນ, ທັນ້າ 115.
5. ຜົມອອງ ເດອ ລາລູແບຣ, ຂດໝາຍເຫດຸລາລູແບຣນັບສມູຮົນ”, ແພລໂດຍ ສັນຕົ້ງ ຖ. ໄກມລຸດຕະກຳ (ພຣະນັກ : ສຳນັກພິມພຶກກຳວໜ້າ, 2510), ເລີ່ມ 1, ທັນ້າ 316.
6. ສມເຕີຈຸ່າ ກຣມພຣະຍາດຳຮັງຮາຊານຸກາພ, ດັກໝານະກາຮປກຄຣອງປະເທດສຍາມແຕ່ໄນຣາຍ (ພຣະນັກ : 2471), ທັນ້າ 34.
7. “ພຣະໄອຍກາດຳແໜ່ງນາພລເວືອນ”, ກ່ຽວມາຍຕຣາສາມດວງ (ພຣະນັກ : ໂຮງພິມພົຄຸສກາ, 2515), ເລີ່ມ 1, ທັນ້າ 219-222, 277.
8. ພລຕົວລວງວິຈິຕຣາທກາຮ, “ປະວັດີສາສຕົງເສຣໝູກິຈຂອງໄທຢ”, ວິຈິຕຣາທກາຮອນຸຮຽນ” (ພຣະນັກ : ໂຮງພິມພົວໜ້າມກົດກົມພິມພົ, 2515), ເລີ່ມ 1, ທັນ້າ 49.
9. ຕູ້ຮາຍລະເອີ້ດເວື່ອງແຮງງານໄພວ່-ທາສ ຈາກ ປະກັບສຽນ ນຸ້ມປະເສົງ, ປະວັດີສາສຕົງ ເສຣໝູກິຈໄທຢ (ພຣະນັກ : ມາຫວິທຍາລັຍຮາມດຳແໜ່ງມອບໃຫ້ບົຮັນພປະຈຳ ຈຳກັດ ຈັດພິມພົ, 2530), ທັນ້າ 77-89.
10. ຜົມອອງ ເດອ ລາລູແບຣ, ຂດໝາຍເຫດຸລາລູແບຣນັບສມູຮົນ”, ເລີ່ມ 1, ທັນ້າ 223-224.
11. “ພຣະໄອຍກາຮາໝ”, ກ່ຽວມາຍຕຣາສາມດວງ (ພຣະນັກ : ໂຮງພິມພົຄຸສກາ, 2515), ເລີ່ມ 2, ທັນ້າ 286.

บทที่ 2

การทำ ทำสวน และทำไร่

2.1 การทำนา

การทำนาปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักที่มีความสำคัญที่สุดในระบบเศรษฐกิจของไทยมาแต่โบราณก็มีปัจจุบัน ในสมัยอยุธยา ชาวนามีวัฒนธรรมในการทำนา กันอย่างไร ผู้ปกครองในสมัยนั้นให้ความสำคัญแก้อาชีพนี้อย่างไร มีการวางแผนปฎิบัติในการประกอบอาชีพทำนาประการใดบ้าง ประเด็นเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ก่อนที่จะกล่าวถึงการประกอบอาชีพการทำนาโดยตรง ขอกล่าวถึงสภาพของพื้นดินแต่ พอสังเขปก่อน

ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดิน

อาจกล่าวได้ว่าชาวนาไทยสมัยอยุธยาโชคดีกว่าชาวนาในชาติอื่น ๆ อีกหลายชาติ ในเอเชีย ที่ได้อยู่ในอาณาจักรที่มีสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการปลูกข้าวเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพราะดินแดนที่เป็นอาณาจักรอยุธยาอยู่ในเขตมรสุม และผู้รัฐเห็นเหตุการณ์ในสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช 3 คน* ได้บันทึกไว้ตรงกันว่า อาณาจักรอยุธยาได้รับฝนจาก ลมมรสุมมีน้ำท่วมตามทุกตามนาเป็นเวลานาน แต่ไม่ถือเป็นข้อเสียเปรียบ กลับเป็นข้อ ได้เปรียบ เพราะแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลผ่านอาณาจักร เวลาที่น้ำท่วมกลับนำปุ๋ยมาใส่รีบ ผู้บังคับทีกห้องสามถึงกับลงความเห็นเป็นอย่างเดียวกันว่า แม่น้ำเจ้าพระยาเปรียบเหมือน แม่น้ำในล่องอีซิปต์ที่สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่อาณาจักร และยังไปกว่านั้นยังทำให้ อาณาจักรอยุธยาเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของอีกหลายประเทศที่เดียว¹

* บุคคลทั้งสามได้แก่ นิโคลาส แรร์เวส, ชีมอง เดอ ลาลูแบร์ และเมอร์ซิเยอร์ ลันเย นิโคลาส แรร์เวส เป็นชาวฝรั่งเศสผู้อยู่ในคณะทูตของ เชอวาลิเอร์ เดอ โซมอร์ต ราชทูตพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เข้ามาเจริญพระราชนิมตรในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ เมื่อ พ.ศ. 2228 และพำนักอยู่ในเมืองไทยเป็น เวลา 4 ปี คือระหว่าง พ.ศ. 2228-2232

ชีมอง เดอ ลาลูแบร์ เป็นราชทูตฝรั่งเศส พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงส่งเข้ามาเพื่อเจริญพระราชนิมตร ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ เมื่อ พ.ศ. 2230 ได้พำนักอยู่ในเมืองไทยเป็นเวลา 3 เดือนกับ 6 วัน คือ ตั้งแต่วันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2230-3 มกราคม พ.ศ. 2231

เมอร์ซิเยอร์ ลันเย เป็นพ่อค้าชาวฝรั่งเศส เข้ามาค้าขายในเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ

การขับของที่ดินทำนา

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า ที่ดินทั่วพระราชอาณาจักรเป็นของพระเจ้าแผ่นดิน แต่ราชภรักษามารถเข้าไปทำนาหากิน และครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ได้ ในกรณีมาประกอบอาชีพทำนานั้น มีกฎหมายที่ออกในสมัยอยุธยาหลายฉบับ ได้วางหลักเกณฑ์ การเข้าจับจองที่ดินทำนาไว้ดังนี้

ในขันแรกคือมีที่ดินประเภทใดบ้างที่ราชภรักษะไปจับจองได้ ซึ่งกฎระเบียบนี้ตามหลักฐานระบุว่ามีขึ้นในปลายอยุธยา จะนั้นกล่าวไว้ว่าก่อนหน้านี้ คงจะมีการจับจองที่ดินกันโดยขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอน หรือมีหลักเกณฑ์ที่หละล落 จึงเป็นเหตุให้มีการจับจองที่ดินซ้ำซ้อนและก่อความวิวากกันเนื่อง ฯ ทางรัฐบาลจึงจำเป็นต้องออกพระราชกำหนด พ.ศ. 2291 ระบุแยกประเภทของที่ดินเอาไว้ว่า มีที่ดินประเภทใดบ้าง ที่ราชภรักษะในสมัยนั้น มีสิทธิเข้าไปจับจองเป็นที่นาของตนได้

ลักษณะที่ดินที่ชาวนาไทยสมัยอยุธยาจะเข้าไปจับจองทำนาได้มีดังนี้คือ²

1. เป็นที่ดินที่ยังไม่เคยมีการทำนามาก่อน ราชภรักษามารถไป “โก่นซ่าง เลิกรัง ทำนา” ขึ้นใหม่ หรือหักรังถางพงทำนาได้

2. เป็นที่นาที่เคยเลิกรังไปแล้ว ซึ่งอาจจะเป็นนาพลา กอน นายฝ่ายพลลำพัง หรือนาสัดก์ได้ ราชภรักษามารถไปจับจองทำนาขึ้นใหม่ได้

3. เป็นนาที่เลิกรังมานานแล้ว จนมีต้นไม้มากขึ้นในท้องนา มีขนาดใหญ่รอบแต่สองกำขันไป

4. เป็นนาที่ร่างมานาน ไม่มีผู้ใดทำนาเป็นเวลา 1, 2, 3 และ 4 ปีแล้ว

ลักษณะที่ดิน 4 ประเภทดังกล่าวนี้ ราชภรักษ์ได้สนใจจะเลือกที่ได้ ก็ให้ปฏิบัติตามระเบียบรชาติการดังนี้คือ ผู้ใดปรารถนาที่จะ “โก่นซ่าง เลิกรัง ทำนา” จะต้องไปแจ้งแก่เจ้าหน้าที่บ้านเมือง ซึ่งได้แก่ กรมนาเจ้าดด ให้ทราบ เพื่อไปตรวจสอบว่ามีนาเก็บอยู่เพียงได้แล้วจะให้ นายน้ำ นายอการ เสนา และกำนั่นมา เป็นผู้เขียนฎีกาโฉนดให้ไว้เป็นหลักฐาน เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของว่า “ผู้นั้น อัญบ้านนั้น โก่นซ่าง เลิกรัง ที่ตำบลนั้น ขึ้นใหม่ ในปีนั้น เขตเท่านั้น”³ เป็นสำคัญ และให้เสนอเจ้าอำเภอมาบอกแก่ขุนทิพโพชนากกลางให้ตราเป็นกฎหมายไว้ เมื่อได้ครอบครองแล้ว เจ้าของที่นาต้องลงมือล้อมรั้วเขตไว้รอบของดินในสมัยนั้นนิยมทำรั้วด้วยไม้ไผ่ เพราะเป็นไม้ที่หาง่าย การล้อมรั้วมีความสำคัญมาก เพราะจะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมาย⁴

แหล่งทำนาของชาวไทยในสมัยอยุธยา

ได้แก่ที่รับภาคกลาง คือແຂບເມືອງອ່າງທອງ ເມືອງລັບນຸ້ງ ເມືອງອິນຫຼວງ ເມືອງພຣມ ນອກຈາກນີ້ມีເມືອງສິງຫຼຸດ ເມືອງສຽງຮັກ ເມືອງສູພຣະນະ ເພຣະເມືອງເຫຼຳນໍ້າໄດ້ “ເອາຊ້າວເປັນກອບ” บรรทุกເຮືອໃຫຍ່ນ້ອຍມາຈอดขายແກວහ້ວດສມອ ວັດຂຸນ່ານ ແລະ ວັດຂຸນ່ານ່ານ”⁵ ในตัวพระนคร ศรีอยุธยา ນອກຈາກນີ້ມีหลักฐานว่า “ຄວັນເນີງເຕືອນຫ້າ ປິມະເສີງ ເອກະກ ພຣະເຈົ້າທຳສາວີ

ตำรวจให้พระมหาอุปราชถือพล 50,000 ลงมาตั้งทำงาน ณ เมืองกำแพงเพชร”⁶

พันธุ์ข้าวที่ปลูกและประเภท

ตามบันทึกของผู้รู้ที่เห็นและดำรงชีวิตอยู่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ กล่าวไว้ว่า ข้าวที่ปลูกในอาณาจักรอยุธยา มีข้าวเจ้าเป็นพืชหลัก เพราะ “ปลูกกันทั่วราชอาณาจักรเป็นอันมากอย่างล้นเหลือ จนผลเมืองในประเทศเพื่อนบ้านมาหาซื้อไปใช้บริโภคทุกปี”⁷ นอกจากข้าวเจ้าแล้วก็มี ข้าวสาลี และข้าวโพด

สำหรับข้าวเจ้า แพร่แพร่ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า มีอยู่สามชนิดด้วยกัน ชนิดแรกเพาะปลูกโดยไม่ต้องปักต่ำ ต้นข้าวสามารถติดใบโต และเจริญงอกงามได้เองในที่ชื้น และในที่ลุ่มข้าวชนิดนี้จึงมีราคาถูก⁸ ส่วนข้าวอีกสองชนิด วิธีเพาะปลูกต้องใช้ปักต่ำ มีชนิดหนึ่งในสองชนิดหลังนี้ มีเมล็ดสีขาวรวมกับหิมะ รับประทานแล้วจะย่อยง่ายกว่าชนิดอื่น ข้าวประเภทนี้มักขึ้นตามภูเขา จะนั่งจึงมีลักษณะเบาและแห้งสนิท เป็นผลให้มีราคาแพงมาก ราษฎรทั่วไปไม่ค่อยมีโอกาสได้รับประทาน เพราะ “มีแต่เศรษฐีกับเจ้านายเท่านั้นที่จะซื้อบริโภค”⁹

ข้าวสาลี บันทึกของแพร่แพร่ ระบุว่าผู้ที่นำข้าวสาลีมามปลูกในเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์คือ แยกมัวร์ ข้าวสาลีเป็นข้าวที่ปลูกขึ้นในที่ดอน มีน้ำท่วมไม่ถึง ชาวนาต้องพยายามดันให้ชุ่มน้ำ ข้อที่นำสังเกตคือข้าวสาลีไม่เป็นที่นิยมของชาวไทย มีเพียงสมเด็จพระนารายณ์ฯ องค์เดียวเท่านั้น ที่มีไว้ข้าวสาลีอยู่ในอาณาจักร ลาลูแบร์ร์ออกความเห็นว่า ที่ชาวไทยไม่นิยมปลูกข้าวสาลี เพราะเป็นข้าวที่ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก หรืออาจเป็นเพราะว่า อาณาจักรอยุธยา มีข้าวเจ้ามากเพียงพอสำหรับราษฎรสามัญใช้บริโภคอย่างเหลือเฟือแล้ว จึงไม่จำเป็นจะต้องปลูกข้าวสาลีเพิ่ม¹⁰ ประโยชน์ของข้าวสาลีที่พบหลักฐานคือสมเด็จพระนารายณ์ฯ เคยโปรดให้ทำเป็นขนมปังสดพระราชทานแก่พวก臣子ที่ติดตามราชทูตลาลูแบร์¹¹

ข้าวโพดเป็นข้าวที่นิยมปลูกกันแพร่ในสวนเท่านั้น การรับประทานก็เป็นแบบเดียวกัน กับที่คุณในเมืองปัจจุบันปฏิบัติอยู่คือ “ใช้ต้มหรือนึ่งทั้งรวง โดยไม่แยกน้ำดอกเป็นเมล็ด ๆ เสียก่อน แล้วกัดกินแต่เมล็ดข้างในเท่านั้น”¹²

การไถนา การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว การนวดข้าวและการสีข้าว

ชาวนาไทยใช้โคและกระบือในการไถนามาแต่ครั้งอยุธยา แม้ปัจจุบันก็ยังใช้อยู่ถ้าเป็นที่ดอนก็ใช้โค ถ้าเป็นที่ลุ่มและเลนก็ใช้กระบือ¹³ การไถนา ใช้วิธีจุงสัตว์ตั้งกล่าวด้วยเชือกเส้นหนึ่ง ซึ่งร้อยสันดาษพายเข้าในกระถุงอ่อนที่แยกช่องจมูก และเพื่อมให้เชือกเลื่อนให้ในขณะที่ดึง ชาวนาจึงขอดปลายเชือกให้เป็นปมเสียทั้งสองข้าง และเชือกเส้นเดียวกันนี้ยังลามเข้าไปในรูพังงา ซึ่งเจาะไว้ที่ต้นของคันไถอีกด้วย

คันไถในสมัยนั้นทำอย่างง่าย ๆ ไม่มีล้อเลื่อน ประกอบด้วยคาดไม้ยาวท่อนหนึ่ง อันเป็นดูด อีกท่อนหนึ่งปลายอนอันเป็นคันเดือ อีกท่อนหนึ่งสันกว่าและใช้ไม้เนื้อแข็งกว่าผูกขวางไว้เก็บจะทะແງกันตรงติดคันดูด และไม่ท่อนที่สามนี้เองที่ดัดหัวผ่านไม้หงส์ ใช้

เชือกหนังมัดติดกันเข้าไว้¹⁴

ผู้ที่ทำงานในที่ดอน ได้แก่ ชาวนาที่อยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ข้าวที่ปลูกคือข้าวน้ำดำเนินวิธีเพาะปลูกเข้าจะเอาข้าวเพาะไว้เป็นกล้า พองอกตามสมควรแล้วก็ย้ายเอาไปปลูกในที่ซึ่งได้เตรียมไถคราดล่วงหน้าไว้แล้ว ต่อจากนั้นก็ไข่น้ำเข้ามาจนกระทั้งน้ำเพียงพอทำให้ดินน่ำมีชาวนาต้องมีอ่างเก็บน้ำไว้ที่ดอนก่าวเล็กน้อย หรือกักเก็บน้ำฝนไว้ในท้องทุ่งนั้นเอง โดยยกคันนารอบ ๆ เป็นวงรี น้ำจะไหลเข้าไปในนาแล้ว ก็ไถคราดทำพื้นดินให้เรียบ เสร็จแล้วจึงนำข้าวกล้ามาดำเนินดีไปในดินที่ลักษณะน้ำเข้าไปในนาแล้ว ก็ไถคราดทำพื้นดินให้เรียบ เสื่อจลน์นำข้าวกล้ามาดำเนินดีไปในดินที่ลักษณะน้ำเข้าไปในนาแล้ว โดยใช้น้ำหัวแม่มือกดลงไป¹⁵

เมื่อข้าวอกรวงและแกดีแล้ว ชาวนาก็ลงมือเก็บเกี่ยว ซึ่งการทำในรวมเดือน พฤษภาคม ซึ่งเป็นเวลาที่น้ำลดลง ในการเก็บเกี่ยว บรรดาชาวนาจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในลักษณะ “ลงแขก” กล่าวคือ ในตอนกลางวันพวกเขาก็พาันไปขอนฟอนข้าวจากนา กลับมายังบ้าน ตกเวลากลางคืน ก็จะใช้โคลหรือกระเบื้องเหยียบวนไปวนมาให้เมล็ดข้าวหลุดจากรวง ในโอกาสสนิชาร่วมประเทศที่พำนักในอาณาจักรอยุธยาในสมัยนั้น บันทึกไว้ว่า “เป็นที่นาเพลิดเพลินมาก เมื่อได้เห็นเขาทำงานกันในฤดูเก็บเกี่ยวนี้ เขาฟ้อนรำ ตีมและกินร่วมกัน แล้วร่วมการรื่นเริงกลางแจ้งด้วยการร้องรำทำเพลง และจุดไฟสว่างไสวที่กลางทุ่ง หรือหน้าบ้าน”¹⁶

ภัยหลังที่เมล็ดข้าวเปลือกร่วงออกหมดแล้ว ก็ใช้วิธีกอบเมล็ดข้าวขึ้นโดยจากที่สูง สักเล็กน้อย เพื่อให้ลมพัดเอาข้าวที่เมล็ดลีบและกากรอกไปเสียให้หมด หลังจากนั้นชาวนา ก็จะดำเนินข้าวเปลือกในครกไม้ขนาดกระเดื่อง หรือขัดในเครื่องสีมือที่ทำด้วยไม้เมื่อกัน จึงออกมากเป็นข้าวกล้อง¹⁷ สำหรับโรงสี โรงกระเดื่องที่รับสีข้าว มีหลักฐานว่าตั้งอยู่แคว้นหัววัดสมอ วัดขันนุน และวัดขنان ซึ่งถือเป็นย่านสีข้าว ซ้อมข้าว ขายชาวพระนครศรีอยุธยา ที่เป็นแหล่งใหญ่ที่เดียว¹⁸

นโยบายของผู้ปกครองต่ออาชีพการทำนา

เมื่อได้ทราบถึงระเบียบปฏิบัติที่ยิดถือเป็นประเพณีการทำนาของชาวไทยในสมัยอยุธยาแล้ว ก็ควรทราบว่า ผู้ปกครองให้การทะนุบำรุงหรือส่งเสริมราชภูมิอย่างไรบ้าง และประเด็นสุดท้ายคือ พลเมืองไทยที่ประกอบอาชีพปลูกข้าวควรที่จะต้องทำนุบำรุงชาติบ้านเมือง ของตนด้วยวิธีใด

จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ในสมัยอยุธยา ก็อาจกล่าวได้ว่า ผู้ปกครองอยุธยาได้ให้การสนับสนุนทำนุบำรุงการทำนาปลูกข้าวเป็นอย่างยิ่ง และพยายามวิธีการด้วยกัน นับตั้งแต่ การขยายเนื้อที่เพาะปลูก คุ้มครองป้องกันภัยนตราหายที่จะเกิดกับต้นข้าว การให้กำลังใจแก่ ชาวนา การส่งเสริมแรงงานในการเพาะปลูก ขัดปัดเป่าการทะเลวิวาทที่จะทำให้เสียข้าว แสงเสียเวลาในการทำนา และการชลประทาน ประการหลังนี้เป็นกิจกรรมที่รัฐบาลอยุธยา เกี่ยวข้องน้อยที่สุด.

ด้านการขยายเนื้อที่ทำนา มีกฎหมายลักษณะกฏศึกษาบุรุษไว้ว่า “อนึ่งปัจจุบันว่า รัชกาล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้ามาทำนาที่ดินในราชอาณาจักร ขึ้นพระครอง บ้านนาเป็นหลวง”¹⁹ ตามกฎหมายฉบับนี้ รัฐบาลต้องการให้ที่ดินที่เป็นป่าเป็นดงได้รับการบุกเบิกโดยราชภูมิเข้าไปทำนาที่ดิน แล้วจะได้เก็บอากรขึ้นแก่พระครอง

ในที่ดินประเภทอื่น ๆ (ที่ไม่ใช่ป่าเป็นดง) รัฐบาลก็เปิดการขยายเนื้อที่อย่างกว้างขวาง ซึ่งจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลอนุญาตให้ราชภูมิเข้าจับจองที่ดินในเขตต่าง ๆ เช่น เคยเป็นที่นาที่เคยเลิกร้างไปแล้ว ซึ่งอาจจะเป็นนาพลาภก่อน นาฝ้ายพลาพัง หรือนาสักก์ได้ อีกประเภทหนึ่งก็คือเคยเป็นที่นาที่เลิกร้างมานานแล้ว จนเมต้นไม้มากขึ้นในท้องนา มีขนาดใหญ่ “รอบแต่สองกำลังขึ้นไป” และประเภทสุดท้ายก็คือที่นาที่ร้างมานาน ไม่มีผู้ใดทำมาเป็นเวลา 1-4 ปีแล้ว ที่นาที่รกร้างเหล่านี้ ราชภูมิทุกคนมีสิทธิเข้าไปจับจองทำนาได้²⁰

ในด้านการป้องกันภัยตรายที่จะเกิดกับต้นข้าว นับเป็นนโยบายที่ผู้ปกครองอยุธยาให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ทั้งนี้ เพราะข้าวเป็นพืชหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออยุธยา มีคุณมหาศาล ซึ่งได้รับการกล่าวถึงใน “ดุถูกแก่แม่โพสพ ซึ่งเลี้ยงมันมา หาที่ปูนปานให้ได้”²¹ ก็จะถูกกฎหมายลงโทษอย่างรุนแรง จะนั่นปฐมภูมิจึงได้ออกกฎหมายให้ความคุ้มครองและห้ามน้ำบำรุงตลอดจนทะนุถนอมต้นข้าวอย่างพิถีพิถันมาก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ คือ

ประการแรก คุ้มครองต้นข้าวอันเกิดจากการกระทำอันตรายจากสัตว์เลี้ยงที่ถูกปล่อยปละละเลย ซึ่งได้แก่ช้าง ม้า โค กระปือ และหมู ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงกันทุกชนิดแห่ง มีกฎหมายให้ทำรั้วล้อมไว้ หรือผูกสัตว์ไว้ เพื่อมิให้อกมาทำลายต้นข้าว โดยเฉพาะในเดือน 6, 7, 8 และ 9 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ต้นข้าวกำลัง “เป็นตันเป็นลำ” ตั้งข้อสังเกตได้ว่า บทลงโทษมีความละเอียดละเอียดและพิสดาร กล่าวคือ มีการกำหนดบทลงโทษหนักเบาตามประเภทของสัตว์และเพศของสัตว์ด้วย เช่น ถ้าเป็นช้างซึ่งเป็นสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ เจ้าของสัตว์จะถูกปรับมากกว่าเจ้าของสัตว์ที่มีสัตว์ขนาดเล็กกว่า ส่วนกรณีเพศของสัตว์ สังเกตเห็นว่า ถ้าเป็นโคตัวทำลายไร่นาเสียหายผู้เป็นเจ้าของสัตว์จะถูกปรับในอัตราที่สูงกว่าเจ้าของโคตัวเมีย ทั้งนี้คงเป็นเพราะสัตว์ “ตัวผู้” มีกำลังในการทำลายหรือสร้างความเสียหายได้มากกว่าสัตว์ “ตัวเมีย” นอกจากนั้น บทลงโทษดูเหมือนจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขคุณสมบัติของ “ข้าว” อีกด้วย กล่าวคือ ข้าวที่ถูกสัตว์ทำอันตรายนั้น ถ้าเป็นข้าวที่อยู่ในระยะสำคัญ ก็จะถูกลงโทษหนัก ถ้าเป็นระยะที่ไม่สำคัญ โทษจะเบาบางลง ที่ปรากฏในกฎหมายได้กำหนดระยะของต้นข้าวไว้ 4 ระยะ คือ “เป็นตันเป็นลำ” “เป็นข้าวกล้า” “ข้าวม้านยังไม่อกรวง” และ “ข้าวอกรวง” สำหรับข้าวระยะหลังนี้ ถือเป็นระยะที่มีคุณค่าสูง จึงมีบทลงโทษหนักกว่าตอนที่ข้าว “เป็นตันเป็นลำ” หรือ “ข้าวกล้า” สำหรับ “ข้าวม้านยังไม่อกรวง” เป็นข้าวที่มีความสำคัญน้อยที่สุด เพราะเป็นข้าวที่ไม่สมบูรณ์ จะนั่นถ้าหาก

สัตว์ได้ทำความเสียหายแก่ข้าวประภานี้แล้ว เจ้าของสัตว์จะจ่ายกงโภชปรับเบาที่สุด²²

ประการที่สอง คุ้มครองดันข้าวจากภัยตราชีที่เกิดจากการกลั่นแกลังของมนุษย์ ในรูปแบบต่าง ๆ ที่อาศัยสัตว์และที่ไม่ใช้สัตว์ ยกตัวอย่างเช่น บุคคลแกลังผูกบ้าง จูงบ้าง ขี่บ้างเข้าไปเหยียบย่าดันข้าว ทำลายดันข้าวในนาของผู้อื่น บางครั้งก็มีการแกลังขันฟุงรัวบ้าง ฟุงความบ้าง หรือโขลงชั้งบ้าง เข้าไปทำลายเรือนของผู้อื่น การกระทำดังกล่าวนี้ จะได้รับการลงโทษรุนแรงกว่า กรณีที่สัตว์เลี้ยงเข้าไปเอง เพราะส่อเจตนาร้ายของเจ้าของสัตว์ ส่วนความละเมียดของบุคคลโภชกเป็นเช่นเดียวกัน คือ ปรับหนักหรือเบาขึ้นอยู่กับชนิด เพศของสัตว์และความสำคัญของระยะดันข้าว²³

กรณีที่ถูกกลั่นแกลังโดยไม่ได้อาศัยสัตว์เลี้ยงก็มีหลายแบบ²⁴ เช่น “ขับล้อเกวียนเหยียบลัดข้าวในขณะเป็นรวง” “ขับเชิงคราดลัดข้าวผู้อื่น” “ทำงานศักดิ์สามหาว และกระทำขอนไม่เกลี้งเกลือกทับดันข้าวของผู้อื่น” “จะใจปลอกดันข้าวของผู้อื่นเสีย” “ไปถ่ายอาจมรดข้าวในนาของผู้อื่น” “ถือเรือลัดข้าวผู้อื่นลูแหลก” “เกี่ยวหอยในนาของผู้อื่นและไปเกี่ยวເຄาดันข้าวด้วย” และประการสุดท้าย “เผดันข้าวตามไปใหม่ข้าวในนาผู้อื่น” การกระทำต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่มีโทษทั้งสิ้น

ประการที่สาม คุ้มครองดันข้าวจากการกระทำการทำของมนุษย์ที่จะทำอันตรายตันข้าวในทางอ้อม ได้แก่ การลักลอบหาปลาในนาของผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นการทำปลาด้วยวิธีดักลอบ ดักไซ ดักชุด หรือดักลัน กิตาม ถูกกลงโภชปรับทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีบทลงโทษแก่ผู้ที่ไปขโมยเครื่องมือในการทำนา เช่น แอกแลรีด เป็นต้น มีบทลงโทษผู้ขโมยไข่น้ำออกจากนา ขโมยดินในนาออกไป ตลอดจนมีบทลงโทษแก่ผู้ทำลายรัวที่ล้อมไว้เรนาไว้ด้วย²⁵

ประการสุดท้าย เป็นการคุ้มครองดันข้าวที่อาจเกิดอันตรายจากการไถในแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาระที่อาจพลังเหลือได้ หรืออาจจะเป็นการจิจกลั่นแกลังก็ได้ ผู้ใดนาจะต้องมีความระมัดระวังเป็นพิเศษ มีระนั่นจะถูกกลงโภชปรับทั้งสิ้น ตัวอย่างของการไถแบบต่าง ๆ ที่กฎหมายลงโภชไว้²⁶ ได้แก่ “ไถนาเพลินไปเหยียบข้าวของผู้อื่นเกิดเสียหาย” “ผู้หนึ่งไปไถนาอยู่ อีกผู้หนึ่งไปชิงไถ” “เอาโคคระบือไปไถข้าวที่เจ้าของพึงหว่าน” “เอาโค กระบือไปไถข้าวในนาของผู้อื่น ขณะเป็นตันเป็นใบ เป็นข้าวกล้า เป็นข้าวอกรวง” “ไถนาโดยที่ยังมีหันหว่านข้าวลงนามีคนมาไถซ้ำ” “ผู้ใดบังอาจคราดกลบขี้ไถ” เป็นต้น

ในด้านการให้กำลังใจแก่ชาวนาอยุธยา ผู้ปกครองได้อาศัยพิธีกรรมทางศาสนาเป็นแนวทางสร้างศรัทธา ความเชื่อมั่นตลอดจนเป็นกำลังอุดหนุนให้ชาวนาตั้งใจทำการกินด้วยความมั่นใจ ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวนี้ จัดขึ้นแทนทุกขันตอนของการทำงาน กล่าวคือ ตั้งแต่เริ่มที่จะเพาะปลูก ไถนา ขอฝน และยามเก็บเกี่ยว

ในการเริ่มต้นที่จะมีการเพาะปลูก ก็มีการทำ “พิธีเผาข้าว” หรือ พิธีชานยเทาะ ที่เป็นพระราชพิธีในเดือนสาม เป็นพระราชพิธีเสี่ยงทาย เพื่อขอจัดความหวานหัวน้ำของชาวนา ชาวไร่ที่มีต่องยัณตรายที่อาจเกิดขึ้นภายหน้า หรือเม็กเพื่อรังับใจคนที่คิดฟังซ่าบเชื่อถือ

โชคกลาง²⁷ ครั้นถึงเดือน 5 และเดือน 6 ก็จะเป็นฤดูกาลที่จะลงมือทำนา ผู้ปกครองก็บำรุงขวัญชื่านาด้วยพิธี “พิชชมงคล” และ “จารดพระนังคัล” พิธีทั้งสองนี้ยมการทำด้วยกัน กล่าวคือพิธีพิชมงคลนั้นเป็นการสวดมนต์ทำขวัญพิชชโนดต่าง ๆ ซึ่งมีข้าวเปลือกเป็นอาทิ ส่วนพิธีจารดพระนังคัลนั้นก็คือพิธีไถ พิธีนี้มีจุดประสงค์ที่จะเสี่ยงทายให้รู้ล่วงหน้า การเสี่ยงทายก็ตรงที่ให้พระโคโคกินของที่นำมาเสี่ยงทาย 7 สิ่ง “ได้แก่ ข้าวเปลือก ข้าวโพด ถั่ว งา เหล้า น้ำ และหญ้า ถ้าพระโคโคกินสิ่งใดก็มีคำทำนายว่า สิ่งนั้นจะบริบูรณ์ ซึ่งการเสี่ยงทายนี้นับว่า มีอิทธิพลต่อจิตใจชาวนาพอควรที่เดียว²⁸ ในพระราชพิธีดังกล่าวนี้การปฏิบัติที่ถือว่าเป็นการให้กำลังใจแก่ชาวนาอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงลงมือไถนาด้วยพระองค์เอง เพื่อจะได้เป็นแบบอย่างแก่ราษฎร ชักนำให้มีความยั่งหมั่นเพียรในการที่จะทำงาน เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่จะได้อาศัยเลี้ยงชีวิตต่อไป เป็นผลให้มีฐานะมั่นคง และสร้างความเจริญให้แก่อาณาจักรตัวย²⁹

เมื่อชาวนามีความมั่นใจ และส่งมือปลูกข้าวแล้ว เมื่อเข้าถึงเดือนเก้า เกิดปีไดฝนแล้ง ผู้ปกครองก็ช่วยบำรุงขวัญชื่านาด้วยการจัดทำพิธี “พรุณศาสตร์” คือพิธีขอฝน พระราชพิธีนี้เป็นพิธีจร เพราเหตุว่าถ้าปีไดฝนตกบริบูรณ์ก็จะพระราชพิธีนี้เสีย

ครั้นถึงเดือนอ้าย ซึ่งเป็นระยะเวลาที่เมล็ดข้าวในรวงแก่เต็มที่แล้ว ไดเวลาที่ชาวนาจะต้องเกี่ยวข้าว ปรากฏว่าน้ำก็ยังไม่ลด น้ำในท้องนายังมีมาก จะทำให้ข้าวเสียหายคือถ้าไม่เกี่ยวก็จะหล่นร่วงลงเสียในน้ำ ถ้าหากไม่หล่น เมล็ดข้าวค้างอยู่ก็เป็นข้าวที่เมล็ดหักละเสียด ฉะนั้นผู้ปกครองจึงหาหนทางช่วยเหลือโดยการทำพิธีที่เรียกว่า “พิธีไล่น้ำ” หรือ “ไลเรือ” เพื่อจะให้น้ำลดลงเร็ว ๆ ชาวนาจะไดเกี่ยวข้าวได พิธีดังกล่าวถือเป็นพิธีจร เพราะไม่ไดปฏิบัติทุกปีและไม่เสมอไปทุกแผ่นดิน³⁰

จะเห็นได้ว่า การให้กำลังใจแก่ชาวนาด้วยการอาศัยพิธีต่าง ๆ นี้ คงจะไดผลมาก จึงยังคงยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติตามตั้งแต่ครั้งสุนโขทัย กรุงศรีอยุธยา และเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จะมีดเว้นหรือยกเลิกไปก็บางพิธีเท่านั้น

ส่วนกิจกรรมประเพทอื่น ๆ ที่ผู้ปกครองอยุธยาไดปฏิบัติไปเพื่อช่วยเหลือชาวนา ก็ยังมีอีกสองสามประการ ไดแก่ การห้ามปราบทาสไม่ให้ไดตัวในฤดูกาลไถนาเกี่ยวข้าว³¹ นอกจากนี้ รัฐบาลอยุธยาไดจัดให้มีตำแหน่งเสนอติกรณานาขึ้น ซึ่งมีอำนาจที่จะตั้งศาลพิจารณาความบรรดาที่เกี่ยวข้องด้วยที่นาและโคลงบือ ให้แล้วเสร็จไปโดยรวดเร็ว จะไดไม่เสียเวลาในการทำงาน เพราะก่อนหน้านั้นมักขาดดิคความไม่ปฏิบัติงานในกรมอื่น³² สิ่งสุดท้ายที่รัฐบาลอยุธยาให้ความสำคัญน้อยที่สุด ไดแก่ เรื่องการชลบุรพาณ เพราะสภาพภูมิประเทศของอาณาจักรมีแม่น้ำจำนวนมากและอื้ออำนวยต่อระบบการทำงานเป็นอย่างดีอยู่แล้ว หน้าที่ที่ชาวนาไทยพึงปฏิบัติต่อบ้านเมือง

เมื่อไดทราบธรรมเนียมปฏิบัติของผู้ปกครองในการเกื้อกูลชาวนาแล้ว ในฐานะเป็นพลเมืองไทย ควรที่จะสนใจคุณต่อชาตินับนามেืองอย่างไร พลเมืองที่ดีจะต้องเสียอาการค่านา

ให้แก่รัฐ เพื่อรัฐจะได้นำไปทบทวนบำรุงประเทศ ตามหลักฐานที่ปรากฏ ชาวนาไทยต้องเสียค่าอาการค่านาในรูปของ “ห้างข้าว” ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีหลักฐานว่าเก็บอาการค่านาเป็นตัวเงิน โดยมีพิกัดเก็บไว้ละหนึ่งสิบต่อปี ต่อพื้นที่นา 40 ตารางวา³³

อนึ่งคนที่ประกอบอาชีพทำนา ไม่ใช่ว่าทุกคนจะต้องเสียอาการค่านา ในระยะเวลาเดียวกัน ทั้งนี้ เพราะมีกฎหมายที่ประกาศใช้ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อ พ.ศ. 2291 ได้ประกาศว่า ผู้ทำนาในที่นาประเภทใดจะเสียอาการเมื่อใดดังนี้

1. ผู้ทำนาใหม่ และผู้ที่ทำนาในเขตร้างที่มีดันไม้งอกขึ้นในท้องนา ต้นไม้นั้นมีขนาดใหญ่ รอบสองคำขึ้นไปนั้น “ให้ยกอาการค่านาทางข้าวเสียสองปี”³⁴ พอถึงปีที่สาม จึงให้เริ่มเก็บอาการได้

2. นาได้กิตามที่ร้างมาเป็นเวลานาน ไม่มีผู้ใดเข้าไปทำเป็นเวลา 3-4 ปีแล้ว ถ้าผู้ใดเข้าไปทำใหม่ก็จะได้รับ “ยกค่านาทางข้าวเสียปีหนึ่ง”³⁵

3. กรณีที่ผู้เคยทำนาเป็นโจรผู้ร้ายจากจนไม่ได้ทำนา นาร้างอยู่เป็นเวลา 1 ปี ถึง 2 ปี ถ้ามีคนมาทำนารายใหม่ “ให้เรียกค่านาทางข้าวแต่ปีนั้นสิบไป”³⁶

4. ผู้ใดจะทำนาขึ้นใหม่หรือทำนาเก่าขึ้น แต่ไม่ได้แจ้งให้เจ้าพนักงานทราบ ทางบ้านเมืองตรวจสอบเข้า ให้ปรับเรียกເօคค่านาทางข้าวถอยหลังไปปีหนึ่ง

กฎหมายทั้ง 4 ข้อดังกล่าว คงใช้ถือเป็นแนวปฏิบัติสืบท่อมา กรณีอัตราค่านา สันนิษฐานว่าคงใช้อัตราเดิมจนสัมภัยอยุธยา

2.2 การทำสวนและการทำไร่ การจับจองที่ดินทำสวน-ทำไร่

ชาวไทยในสมัยอยุธยา มีสิทธิ์ประกอบอาชีพทำสวนทำไร่ได้ด้วยวิธีการทำองเดียว กับการจับจองที่ดินทำนา กล่าวคือ ให้ปฏิบัติตามด้วยกฎหมายที่วางเป็นระเบียบไว้ คือผู้ใดต้องการจะโอนป่าทำไร่ ทำนาหรือเรือกสวน ต้องแจ้งแก่เสนอรายระหว่าง นายอำเภอ เพื่อจะได้เดินทางไปดูเรือกสวนไว้ เนื่องจากสวนในอดีต อาจจะทำมากหรือน้อย เจ้าหน้าที่ดังกล่าวเมื่อตรวจตราแล้วจะเขียนโนเคนให้ไว เพื่อให้เป็นที่รู้กันว่า “ผู้นั้น อยู่บ้านนั้น ทำที่ตรงนั้น ๆ” ไว้เป็นหลักฐาน ถ้าบุคคลใดลักลอบทำตามอำเภอใจ ไม่แจ้งแก่เจ้าพนักงาน เมื่อทางการจับได้ บุคคลนั้นจะถูกลงโทษ 6 สถาน³⁷

ประเภทของสวนไร่

การประกอบอาชีพทำสวนทำไร่ของชาวไทย มีทั้งที่ทำเพื่อใช้บริโภคภายในครอบครัว และทำสวน-ทำไร่ข้าดใหญ่เพื่อนำผลผลิตออกจำหน่าย สำหรับการทำสวนเพื่อใช้บริโภคภายในครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นการทำสวนครัว การทำสวนประเภทนี้คงจะไม่มีระเบียบการทางราชการเหมือนกับการทำสวนทำไร่ทำนาที่ต้องใช้เนื้อที่จำนวนมาก ตามหลักฐานของลาลูแบร์ กล่าวว่า โดยทั่วไปชาวไทยปลูกพืชสวนครัวกันไว้ตามบ้าน พืชที่ปลูกได้แก่ หอมหัวเล็ก หัวกระเทียม หัวไชเท้า แตงกวาผลเล็กๆ หัวผักกาดขาว พักทอง ผักชีล้อม

กระเพรา ผักปีสัง เห็ด หน่อไม้ นอกจากนี้ยังมี ขิง ข่า มะกรูด ฟัก และถั่วพันธุ์ต่างๆ³⁸

ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือสวนที่ปลูกพืชมีผล ไม่ว่าจะเป็นลูกไก่แก่ ทุเรียน มังคุด ลาสงสาด มะพร้าว ตาล เงาะ มะม่วง น้อยหน่า ขนุน มะละกอ สับปะรด แตงโม ส้มชนิดต่างๆ ทับทิม สำหรับบริเวณที่ปลูกสวนผลไม้ของไทยได้แก่ ถนนบางกอกกรีอี้ปีปานถึงนนทบุรีและบริเวณ แขวงเมืองราชบุรี สมุทรสงคราม เมืองสมุทรปราการ เป็นเมืองใกล้สวนบางซ้าง ซึ่งเป็นเขตที่รู้จักกันดีอกรสวนขึ้นพระคลังหลวงเป็นอันมาก³⁹

สำหรับพืชไร่ที่ปราภูมิหลักฐานมี กล้วย อ้อย พริกไทย หมาก พลู ยาสูบ

ความสำคัญของพืชสวน – พืชไร่ บางประเภท

พืชที่มีกฎหมายคุ้มครองที่พืชในสมัยอยุธยา ได้แก่ ทุเรียน มังคุด ลาสงสาด มะพร้าว กล้วย อ้อย พริกไทย หมาก และพลู ที่กล่าวว่ามีกฎหมายคุ้มครองก็เนื่องจากมีบ่อน้ำที่ไว้แก้ผู้ที่ลักตัด ถอน ไม่ว่าเป็นต้นเล็ก ต้นใหญ่ หรือโกร็น ในอัตราค่าปรับที่แตกต่างกันไป ทุเรียน

เป็นพืชที่มีผลที่ดูเหมือนจะมีคุณค่าทางกฎหมายสูงกว่าพืชมีผลชนิดอื่น ๆ ผู้ที่ปลูกต้นทุเรียนจะต้องเสียอากรทุเรียน ในหลักฐานของลาลูเบร์กกล่าวว่า ทุเรียนจะมีผล หรือไม่มีผลต้องเสียอากรทั้งสิ้นคือ ที่ให้ผลแล้วต้องเสียอากรต้นละ 1 บาท ส่วนต้นที่ยังไม่ออกผลเสียอากรต้นละ 50 สตางค์⁴⁰

ที่กล่าวว่ามีคุณค่าทางกฎหมายสูงนั้น ก็เพราะกฎหมายได้กำหนดค่าปรับแก่ผู้ที่ลักตัดต้นทุเรียนไว้ด้วยอัตราที่สูงกว่าต้นไม้มีผลชนิดอื่น ๆ (หมายถึง มังคุด ลาสงสาด และมะพร้าว) กล่าวคือ ถ้าลักตัดต้นใหญ่มีผลปรับต้นละ 200,000 เบี้ย ถ้าลักตัดต้นใหญ่ แต่โกร็น ปรับต้นละ 100,000 เยี้ย ส่วนต้นเล็กก็กำหนดไว้ว่า ถ้าลักถอนหรือตัดต้นเล็กให้ปรับต้นละ 80,000 เบี้ย เนื่องจากกฎหมายให้ค่าสูงดังกล่าว ผลทุเรียนคงมีราคาแพงตามไปด้วย ด้วยเหตุนี้เองจึงเกิดค่านิยมขึ้นในสมัยนั้นว่า “...คนสยามนั้นยอมขายความเป็นไทยของตนเพื่อที่จะบริโภคผลไม้ชนิดหนึ่ง ซึ่งเขารู้ว่าทุเรียนก็ยังได้”⁴¹

มังคุด ลาสงสาด และมะพร้าว

พืชมีผลสามจำพวกนี้เป็นพืชมีอาการเร่นเดียวกัน มีหลักฐานว่าผู้ที่ปลูกต้นมังคุด เสียอากรต้นละ 1 บาท ส่วนลาสงสาดไม่พบหลักฐานอัตราการเสียอากร สำหรับมะพร้าว รู้บนาลเก็บต้นละ 50 สตางค์ต่อปี⁴² พืชมีผลกลุ่มนี้มีหลักฐานอยู่ในกฎหมายตราสามดวงว่า ผู้ที่ลักตัด ถอนไม่ว่าจะเป็นต้นใหญ่ ต้นโกร็น หรือต้นเล็ก ก็จะถูกปรับในอัตราเดียวกัน (สำหรับมะพร้าวมีรายละเอียดต่างไปเล็กน้อย) ดังนี้คือ ถ้าลักตัด ถอนต้นใหญ่มีผล ปรับต้นละ 55,000 เบี้ย ถ้าลักตัด ถอนต้นใหญ่ โกร็น ปรับต้นละ 33,000 เบี้ย ถ้าลักตัด ถอนต้นเล็ก ปรับต้นละ 22,000 เบี้ย สำหรับมะพร้าวมีการปรับเพิ่มเติม ตรงที่ต้นมะพร้าวมีผล คือ ถูกปรับคิดเป็นเท้าย หนึ่งเป็นเงิน 15,000 เบี้ย⁴³

พิชทั้งสามประเภทนี้ ในทางประโยชน์ใช้สอยแล้ว มะพร้าวมีบทบาทมากที่สุด สำหรับมังคุดนั้น นอกจากใช้เนื้อบริโภคแล้ว ทางแพทย์ในสมัยนั้นใช้เปลือกประกอบโนอสต์ นำบัดโดยบีดได้⁴⁴ ที่กล่าวว่ามะพร้าวมีบทบาทมากที่สุดก็ เพราะว่าให้ประโยชน์แก่ชาวไทย ในยุคนั้นมาก นับตั้งแต่ลำต้น ใบ และผล กล่าวคือนอกจากใช้เป็นอาหารโดยตรงแล้ว และยังนำส่วนอื่น ๆ ของมะพร้าวไปใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ อีกมาก many ในชีวิตประจำวันของชาวไทยสมัยอยุธยาได้แก่เอาไปทำน้ำมันมะพร้าว เอากระลามะพร้าวไปใช้เป็นภาชนะหุงข้าว (หุงเพียงครั้งเดียว)⁴⁵ เอา嫩้ำยางจากกระลามะพร้าวไปถูพื้นให้ดำ เพื่อการย้อมฟันให้ดำ เป็นการเสริมสวยในสมัยนั้น⁴⁶ นอกจากนั้นพวกแรกที่อยู่แคว้นกาญจน์อยู่นอกกำแพงกรุงจะเอาเปลือกมะพร้าวมาครุ่นเป็นเชือกด้วยตีเปลือกทำเป็นสายสมอยาวประมาณ 1 เส้นกมี 30 วากมี 50 วากมี แล้วขยายให้แก่นายกำปั่น สำเภา และยังทำครัวชุดจุดบุหรี่ขายพวกขุนนางและราชภูมิที่ต้องการใช้และเอาไปทำน้ำมันอีกด้วย⁴⁷

กล้วย อ้อบ พริกไทย และหมาก-พุด

กล้วย

ในสมัยอยุธยา มีหลักฐานว่ามีดีกั่นมากหมายหลายพันธุ์และให้ผลตลอดทั้งปี คุณค่าของกล้วยมีมากmany ใช้ประโยชน์ได้หมดตั้งแต่ลำต้น ผล และใบ ชาวไร่มักปลูกกล้วยเป็นไร่ ๆ เจ้าของไร่กล้วยได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายทำหนองเดียวกับเจ้าของไร่อ้อย เจ้าของไร่มากและพูด กล่าวคือ ถ้าผู้ใดเอาเม็ดพร้าเข้าไปลักขโมยพืชไร่เหล่านี้ในเวลากลางคืน ถือว่าเป็นโจร เมื่อจับได้ให้มัด “ผู้ใดไปถึงตะลงแกง ให้ตัวยิ่มหaway 60 ที ให้ใช้ของท่านถ้ามัน พัน แหง เจ้าของมีนาศเจบ ให้ใหมโดยนาศเจบ ถ้าถึงตายให้่มันเสีย”⁴⁸

ในกรณีที่มีการโโมยกล้วย มีหนลงโทษเพิ่มเติมคือ ผู้ใดโมยเมื่อถูกจับได้จะถูกปรับเป็นเครือ เครือหนึ่งให้ใหมเป็นเบี้ย 15,000⁴⁹ สำหรับเรื่องไฟไหม้เจ้าของไร่จะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเหมือนกันคือ ถ้าผู้ใด “เผาที่ต้นแลไฟลามไปใหม่กล้วยท่านเสีย ให้ใหมไว่นั่งเป็นเบี้ย 555,000”⁵⁰

อ้อบ

คาดว่าเป็นพืชที่มีคุณค่าสูงแก่ชาวไทยในสมัยนั้น จึงได้มีกฎหมายออกมาให้ความคุ้มครองป้องกันไว้หลายมาตรการ กล่าวคือ ในกรณีเจ้าของไร่อ้อยถูกคนมาเผารื้วไว้อ้อย และจับผู้ร้ายนั้นได้ จะถูกตัดนิ้วมือคุ้งข้อ ถือเป็นมัชพิมโทช⁵¹ สำหรับโทษของการโโมยกอ้อยในกฎหมายระบุไว้หลายขั้นตอน กุล่าวคือ ถ้าผู้ใดโโมยกอ้อยในยามวิกาลถือว่าเป็นโจรถูกลงโทษจับมัดแล้วประจานไปจนถึงตะลงแกง และตีด้วยไม้หaway 60 ที และให้ใช้ของที่ขโมยมา ถ้าขโมยผู้นั้นทำให้เจ้าของไร่บาดเจ็บก็จะถูกลงโทษให้ได้รับบาดเจ็บทำหนองเดียวกัน แต่ถ้าทำร้ายเจ้าของไร่อ้อยถือแก่ความดาย ผู้ร้ายนั้นก็จะต้องถูกประหารชีวิตด้วย จะเห็นได้ว่า ขโมยกอ้อยได้รับโทษเข่นเดียวกับโโมยกล้วย สำหรับเรื่องขโมยกอ้อย ถ้าผู้ร้ายถูกจับได้จะถูกปรับโดยคิดเป็นลำ ถ้าขโมย 1-9 ลำ ปรับ 1,100 เบี้ย ถ้าขโมย 10 ลำถึง 1 หรือ 2

หรือ 3 แบก ถูกปรับ 110,000 บาท คือ “เผาที่ดินแล้วลามไปใหม้อ้อยท่านเสีย ให้ใหม่ไร่นั่งเป็นเบี้ย 555,000 บาท”⁵²

สถานที่ปลูกอ้อยในสมัยอยุธยา พบร่วมกับเมืองฝ่ายเหนือ คือเมืองพิษณุโลกซึ่งได้บรรทุกน้ำอ้อยลงเรือมาจำหน่ายที่เมืองหลวง และมีหลักฐานชัดเจนว่า มีการนำตากจากอ้อยส่งไปขายยังประเทศญี่ปุ่นและมะละกาทุก ๆ ปี เป็นจำนวนมาก ราคากำลัง 2 บาท 3 สลึง⁵³

พริกไทย

นับเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีชื่อเสียงในสมัยอยุธยา ทั้งนี้ เพราะเมื่อมีการติดต่อค้าขาย กับต่างประเทศตะวันตก สินค้าพริกไทยเป็นสิ่งที่น่าประนีนาของชาวตะวันตกมาก จะเห็นได้จากเมื่อฝรั่งเศสส่งทูตมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ ในสัญญาข้อหนึ่งคือไทยให้สิทธิ์ขาดการซื้อพริกไทยแก่ฝรั่งเศส (เมื่อธันวาคม พ.ศ. 2227) โดยอนุญาตให้ฝรั่งเศสซื้อพริกไทยทั้งหมดที่ปลูกในอาณาเขตไทย ในราคาน้ำหนาละ 16 ပاتاك (เท่ากับ 6 ตำลึง 2 บาท)⁵⁴

คงจะเป็นเพราะเป็นสินค้าสำคัญนี้เอง ทางการจึงถือเป็นพืชที่ต้องเก็บอาการ ซึ่งไม่มีหลักฐานว่าใช้อัตราเท่าใด แต่มีหลักฐานว่าสมเด็จพระนารายณ์ฯ โปรดให้หั่นเก็บอาการ เพราะต้องการให้คนปลูกพริกไทยเป็นสินค้ามากขึ้น⁵⁵ นอกจากนี้ก็มีกฎหมายคุ้มครองลงโทษปรับแก่ผู้ที่ขโมยตัด ถอนต้นพริกไทย ในอัตราเดียวกับต้นมังคุด ลางส่าด และมะพร้าว กล่าวคือ ผู้ที่ขโมยตัด ถอนต้นพริกไทยต้นใหญ่มีผลปรับต้นละ 55,000 บาท ถ้าเป็นต้นใหญ่โกร่น ปรับต้นละ 33,000 บาท ถ้าเป็นต้นเล็ก ปรับต้นละ 22,000 บาท⁵⁶ บริเวณที่ปลูกพริกไทยพบหลักฐานในสมัยอยุธยาว่ามีอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชโดยมาก⁵⁷

หมาก-พลู

เป็นพืชที่ได้รับความนิยมกันทั่วภูมิภาคเอเชีย ใช้รับประทานและรักษาสุขภาพได้ในสมัยอยุธยา ผู้คนรับประทานมากโดยเดียวเนื่องมาก (ทั้งมากสดและมากแห้ง) กับพลูซึ่งจีบเนื้อมวนและใช้ปูนซึ่งทำจากเปลือกหอยป้ายเล็กน้อย ชาวไทยเดียวพลูอยู่เสมอ ๆ (เหมือนกับที่ชนชาติอื่นเดียวใบยาสูบ) เพราะจะช่วยรักษาธาตุในท้องให้ดี ไม่ทำให้ปากเหม็น และยังรักษาฟัน นอกจากนั้นยังเป็นการย้อมฟันให้เป็นสีดำอีกด้วย เพราะคราบน้ำหมากจะค่อย ๆ จับกรังหนาขึ้นทีละเล็กละน้อยจนกลายเป็นสีดำ เป็นเครื่องสำอางทำให้ริมฝีปากแดงไปด้วย⁵⁸ นอกจากนี้ชาวไทยในสมัยอยุธยาจึงเชื่อว่าหมาก-พลู เป็นอาหารประเภทกินอีมด้วย ถึงกับกล่าวว่า แม้ไม่ได้กินข้าว ก็ขอให้ได้กินพลูกับมากก็แล้วกัน⁵⁹

ด้วยเหตุที่มากและพลูมีความสำคัญต่อชีวิตชาวไทยในยุคนั้นดังกล่าว ทางการจึงออกกฎหมายให้ความคุ้มครองมากและพลู ไว้ดังนี้คือ

*1 น้ำหนา = 3 บำบัด

ถ้าลักษณะ ถอนต้นมาก ต้นใหญ่มีผล ให้ปรับต้นละ 55,000 เเบี้ย

ถ้าลักษณะต้นใหญ่โกร่ง ให้ปรับ 33,000 เเบี้ย

ถ้าลักษณะถอนต้นมากต้นเล็ก ปรับต้นละ 22,000⁶⁰ เเบี้ย

กรณีต้นพลู มีรากล้วว่า ถ้าดัด ถอน ต้นพลูต้นเล็ก ให้ปรับต้นละ 22,000 ส่วนต้นใหญ่นั้นได้รากล้วว่า ไว้กับพืชอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ มังคุด มะม่วง ลาสงสาด หมาก มะพร้าว และพริกไทยว่า ถ้าลักษณะต้นใหญ่มีผล ให้ปรับต้นละ 55,000 ถ้าตัดต้นใหญ่โกร่ง ให้ปรับ 33,000 แต่ในความเป็นจริงต้นพลูไม่ปราภูมิดอกมีผล จึงสันนิษฐานว่า ถ้าลักษณะต้นพลูมีขนาดใหญ่ ก็คงจะเสียค่าปรับในอัตราเดียวกัน

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายอุกมาคุ้มครองหมาก-พลูเป็นแบบเดียวกับกล้วยและอ้อยกล่าวคือ ถ้าหั้งมากและพลูกอกไม้ยืนยาวมีวิกลา ผู้ขอเมียเป็นใจ ถูกลงโทษเหมือนไม้กล้วยและไม้ข้ออย ถ้าถูกจับได้ว่าไม้หมายมาก ถูกปรับคิดเป็นhalbay ถ้าไม้ยืนยาวน้ำ 1 ถึง 10 halay ให้คิดค่าปรับ 3 halay halayนึ่งเป็น 25,000 เเบี้ย สำหรับพลูรังและมีกฎหมายอุกมาคุ้มครองโดยเฉพาะ กล่าวคือ ถ้าไม้ยืนต้นพลูรังและค้างนึ่งปรับ 55,000 เเบี้ย⁶¹

เนื่องจากหมาก-พลู เป็นพืชที่นิยมรับประทานกันทั่วภูมิภาคเอเชีย ในเมืองไทย จึงปลูกมากกันมาก ได้แก่ บริเวณเมืองนนทบุรี และปากแม่น้ำไกล้มีองบางกอก ซึ่งให้ผลผลิตจำนวนมาก และได้ส่งไปขายยังต่างประเทศ มีหลักฐานในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ ว่า พระองค์โปรดขยายหมายให้แก่โปรดตุเกสที่เมืองมะละกา และเมืองจีน⁶² และบาทหลวงเดอชาชัยได้บันทึกไว้ว่า สมเด็จพระนารายณ์ฯ ได้รับเงินจากการขายพลูถึงปีละ 75,000 เอกุ หมายดิบสดปีละ 100,000 เอกุ และหมายแห้ง 50,000 เอกุ⁶³

การส่งเสริมการทำสวนและการทำไร่

นโยบายการส่งเสริมการทำสวน-ทำไร่ของทางการอยุธยาไม่มีหลักฐานปราภูมิให้เห็น เด่นชัดเหมือนกับนโยบายการหันนำร่องการทำปาลูกข้าว หลักฐานที่พบเป็นหลักฐานที่ดูเหมือนจะส่งเสริมโดยทางอ้อม เช่น ขักชวนให้ราชภูมิ อย่าทิ้งที่ดินให้กรรจังว่างเปล่า ให้เข้าทำสวนทำไร่เสีย ปลูกผักผลไม้เสีย แล้วทางการจะลดอากรให้เป็นเวลาหนึ่งปี ต่อจากนั้น ก็จะเก็บทุกปี⁶⁴ หลักฐานอีกแห่งหนึ่งเป็นการแสดงออกถึงการให้ความคุ้มครองแก่พืชผล บางประเภท ได้แก่ การออกกฎหมายปรับและลงโทษแก่ผู้ที่ลักตัด ถอนต้นไม้มีผลต่าง ๆ ตลอดจนพืชสวนบางประเภทไว้ด้วย เช่น ทุเรียน มะพร้าว มังคุด ลาสงสาด กล้วย อ้อย พริกไทย หมาก พลู ฯลฯ ตั้งที่ได้รากล้ววามาแล้วข้างต้นนั้น ก็น่าจะถือได้ว่าเป็นการให้กำลังใจ แก่ชาวสวนชาวไร่ด้วยเหมือนกัน

ประการสุดท้ายได้มีกฎหมายอุกมาให้ความคุ้มครองแก่ชาวสวน เพื่อมิให้ถูกเบียดเบี้ยนจากผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ ในกรณีที่ตามเสด็จพระเจ้าแผ่นดินไปตามที่ต่าง ๆ หรือเสด็จประพาสหัวเมืองที่ราชภูมิทำสวนผลไม้ไว้ ถ้าบุคคลเหล่านั้นเข้าไปถือสิทธิ์เอาผลไม้ตามอำเภอใจของเจ้าของสวน ก็จะถูกลงโทษหนัก

เชิงอրรถ

1. นิโคลาส แซร์แวน, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, แปลโดย สันต์ ท. โภมลบุตร (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2506), หน้า 3. ชีมอง เดอ ลาลูแบร์, อดหมายเหตุลาลูแบร์ฉบับสมบูรณ์, แปลโดย สันต์ ท. โภมลบุตร (พระนคร : สำนักพิมพ์ ก้าวหน้า, 2510), เล่ม 1, หน้า 65 และ เมอซิเออร์ ลันเย, “พงศาวดารเรื่องฝรั่งเศสกับไทย”, ประชุมพงศาวดารภาคที่ 27 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506), เล่ม 16, หน้า 1.
2. “พระราชนำណเดเก่า”, กฎหมายตราสามดวง (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506), เล่ม 5, หน้า 122.
3. เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.
4. “พระอยการเบ็ดเสร็จ”, กฎหมายตราสามดวง (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506), เล่ม 3, หน้า 102.
5. “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม”, เอกสารจากหอหลวง, แผ่นงานประวัติศาสตร์ เอกสาร โบราณคดี 3 (มกราคม 2512) : 57.
6. พระราชนพงศาวدارกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระนพรัตน์ (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2514), หน้า 161.
7. นิโคลาส แซร์แวน, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, หน้า 15.
8. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
9. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
10. ชีมอง เดอ ลาลูแบร์, อดหมายเหตุลาลูแบร์ฉบับสมบูรณ์, เล่ม 1, หน้า 73-74.
11. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน
12. เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.
13. กรมหลวงพิชิตปริชากร, “เรื่องทำนา”, ลักษณะนัยมต่างๆ (พระนคร : สำนักพิมพ์ คลังวิทยา, 2507), หน้า 161-162.
14. ชีมอง เดอ ลาลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.
15. เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.
16. นิโคลาส แซร์แวน, เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.
17. ชีมอง เดอ ลาลูแบร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.
18. “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม”, หน้า 57.
19. “ลักษณะกระبدศึก”, กฎหมายตราสามดวง (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), เล่ม 4, หน้า 154.
20. “พระราชนำណเดเก่า”, กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 5, หน้า 122.
21. “พระอยการเบ็ดเสร็จ”, กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 3, หน้า 107.

22. ดูรายละเอียดอัตราค่าปรับได้ในเรื่องเดียวกัน, หน้า 95-96.
23. เรื่องเดียวกัน, หน้า 97-99.
24. เรื่องเดียวกัน, หน้า 102-104 และ 110.
25. เรื่องเดียวกัน, หน้า 106-107.
26. เรื่องเดียวกัน, หน้า 102-109.
27. พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสืบสองเดือน (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2514), หน้า 129.
28. เรื่องเดียวกัน, หน้า 435.
29. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
30. เรื่องเดียวกัน, หน้า 67-68.
31. “ลักษณะไอยการทักษ”, กฎหมายตราสามดวง (พระนคร : โรงพิมพ์ครุสภาก, 2515), เล่ม 2, หน้า 296.
32. ชัยอนันต์ สมทวนิช และขัดดิยา กรณสูตร (รวม), “พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งพระบรมราชโธินีแก่ในการปกครองแผ่นดิน”, เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ. 2417-2477 (พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์, 2518) หน้า 95.
33. สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ลักษิธรรมเนียมต่างๆ เล่มจบ (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2506), หน้า 148.
34. “พระราชกำหนดเก่า”, กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 5, หน้า 122.
35. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
36. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
37. “พระอัยการเบ็ดเสร็จ”, กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 3, หน้า 111.
38. ซีมอง เดอ ลาลูแบร์, จดหมายเหตุลาลูแบร์และบันสมบูรณ์, เล่ม 1, หน้า 88-89.
39. “พระราชกำหนดเก่า”, กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 5, หน้า 116.
40. สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ลักษิธรรมเนียมต่างๆ เล่มจบ, หน้า 148.
41. ซีมอง เดอ ลาลูแบร์, จดหมายเหตุลาลูแบร์และบันสมบูรณ์, เล่ม 1, หน้า 341-342.
42. สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ลักษิธรรมเนียมต่างๆ เล่มจบ, หน้า 148.
43. “พระไอยการลักษณ์เจร”, กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 3, หน้า 277-278.
44. นิโคลาส แซรแวร์, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, หน้า 19.
45. ซีมอง เดอ ลาลูแบร์, จดหมายเหตุลาลูแบร์และบันสมบูรณ์, เล่ม 1, หน้า 153.
46. เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.
47. “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม”, เอกสารจากหอหลวง, สถาบันประวัติศาสตร์ โบราณคดี, หน้า 58.

48. “พระร้อยการลักษณ์โจร”, กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3, หน้า 255.
49. “พระร้อยการลักษณ์โจร”, เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
50. “พระร้อยการลักษณ์โจร”, เรื่องเดียวกัน, หน้า 279.
51. “พระร้อยการลักษณ์โจร”, เรื่องเดียวกัน, หน้า 264.
52. “พระร้อยการลักษณ์โจร”, เรื่องเดียวกัน, หน้า 279.
53. “รายงานการค้าขายในกรุงสยาม”, ประชุมพงคาวดราภากที่ 18 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภा, 2507), เล่ม 12, หน้า 308-309.
54. “เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์เมหราชา”, ประชุมพงคาวดราภากที่ 40 ต่อ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภा, 2511), เล่ม 24, หน้า 268-269.
55. สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ลักษณะนิยมต่างๆ เล่มจบ, หน้า 148.
56. “พระร้อยการลักษณ์โจร”, กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 3, หน้า 277.
57. “เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์เมหราชา”, ประชุมพงคาวดราภากที่ 44 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภा, 2511), เล่ม 25, หน้า 307.
58. นิโคลาส แซรแวน, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, หน้า 16.
59. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
60. “พระร้อยการลักษณ์โจร”, กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 3, หน้า 277-278.
61. เรื่องเดียวกัน, หน้า 278.
62. “รายงานการค้าขายในกรุงสยาม”, ประชุมพงคาวดราภากที่ 18, เล่ม 12, หน้า 304.
63. เดอ ชัวร์รี, จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศไทยในปี ก.ศ. 1685 และ 1686, แปลโดย สันต์ ท. โภมลบุตร (พระนคร : โรงพิมพ์ก้าวหน้า, 2516), หน้า 438.
64. “พระอยการเบ็ดเสร็จ”, กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 3, หน้า 117.

บทที่ ๓

การเดียงสัตว์และการขับสัตว์น้ำ

3.1 การเดียงสัตว์

สัตว์เดียงที่เดียงกันทั่วไปในอาณาจักรอยุธยา “ได้แก่ ช้าง ม้า โค กระเบื้อง และหมู นอกจากนั้นก็มีการเดียงเปิด ไก่ แพะ แกะ ห่าน นกยูง นกพิราบ ตลอดจนหมาและแมว ในบรรดาสัตว์เดียงดังกล่าว สัตว์ที่มีความสำคัญถึงกับระบุไว้ในกฎหมายว่าเป็น “สัตว์มีคุณ” นั้นได้แก่ “ช้าง ม้า โค กระเบื้อง” ซึ่งมีกฎหมายอภิญญาให้ความคุ้มครองหลายมาตรา

การเดียงช้าง ม้า โค และกระเบื้อง

ตามกฎหมายของอยุธยา เจ้าของสัตว์ทั้งสี่ประเภทต้องล้อมรั้วทำคอกขังไว้ หรือไม่ก็ต้องผูกเชือกใส่ปลอกไว้ โดยเฉพาะในเดือน ๖ เดือน ๗ เดือน ๘ และเดือน ๙ เพราะช้าง กำลังเป็นตัวเป็นลำ ทางการได้ออกประกาศกำหนดให้ผูกให้ถือไว้ไม่ให้ปล่อยปะละเลย แต่ถ้าเชือกขาด ปลอกหลุด สัตว์เข้าไปกินข้าวในไร่นาของผู้อื่น เจ้าของไร่นาจะได้ เจ้าของสัตว์ไปขอคืน กกฎหมายให้ความคุ้มครองเจ้าของสัตว์ด้วยการให้ “คืนแก่มันครั้งหนึ่งก่อน” ถ้าเจ้าของไร่นาไม่ยอมคืนให้โดยมีเจตนาจะขโมยสัตว์ ทางการก็จะให้ปรับครึ่งหนึ่งของราคาก่าตัวสัตว์และต้องคืนสัตวนั้นให้กับเจ้าของด้วย แต่ถ้าเดียงสัตว์แล้วยังคงปล่อยให้ไปกินข้าวในไร่นาของผู้อื่นเป็นหนที่สองและหนที่สาม ก็จะถูกปรับสัตว์ให้เป็นของเจ้าของข้าว และถูกปรับเป็นเบี้ยตามพิกัดที่ประกาศไว้ในกฎหมายตามลำดับ¹

ในการเดียงสัตว์ ผู้เป็นเจ้าของสัตว์ต้องทำการปพรรณสัตว์ไว้ด้วย โดยมีเจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองคือสุภาษีเมืองเป็นผู้ทำให้² การเดียงช้างม้าโคและกระเบื้องในสมัยอยุธยา ถ้าหากเจ้าของไม่เดียงเอง (หมายถึงเจ้านายขุนนางหรือผู้มีอำนาจ) ก็จะจ้างคนเดียงและมีกฎหมายอภิญญาให้ความคุ้มครองคนรับจ้างจ้างเดียงสัตว์ไว้ด้วย กล่าวคือคนที่มารับจ้างเดียงต้องหาผู้สูงอายุ*มาเป็นพยานรับรู้กำหนดค่าช้างม้าโคและกระเบื้องนั้นว่ามีค่ามากน้อยเพียงใด ในกรณีที่สัตว์เหล่านั้นเป็นไฟ ถูกงูกัดหรือเสือกัด ผู้เดียงต้องบอกเจ้าของสัตว์เพื่อจะได้รักษาพยาบาลสัตว์เหล่านั้นเอง กกฎหมายกำหนดให้เจ้าของสัตว์ดูแลอย่างปลอดภัยให้สัตว์ล้มตาย ถ้าหากว่าผู้รับจ้างเดียงสัตว์นำไปเดียงในสถานที่ไกล ๆ ไม่สามารถจะบอกกล่าวเรื่องความป่วยไข้ของสัตว์ให้เจ้าของได้ทราบทันเวลา ก็ให้ไปบอกแก่พ่อของเจ้าของบ้านผู้เดียว ผู้แก่ที่อยู่ใกล้ทราบเรื่องเสีย เพื่อจะได้เป็นพยาน ถ้าสัตว์เหล่านั้นบังเอญตายลง จะไปเอาโทษแก่ผู้รับจ้างเดียงไม่ได้ ในขณะเดียวกันกฎหมายมาตราเดียวกันนี้ก็ให้ความคุ้มครองแก่เจ้าของสัตว์ในกรณีที่ผู้เดียงละเลยทอดทิ้ง ไม่เอาใจใส่ดูแลสัตว์ปล่อยให้โจรอโนมายเป็นได้

*ในกฎหมายตราสามดวงใช้ “ผู้เด็กผู้แก่”

หรือในกรณีที่ให้ผู้อื่นเช่ายืมไปใช้จนตาย ผู้รับจำเจี้ยงสัตว์ต้องชดใช้ค่าซ้างม้าโคและกระเบื้องแก่เจ้าของสัตว์³

คุณค่าของซ้าง ม้า โค และกระเบื้อง

การพิจารณาคุณค่าของสัตว์เหล่านี้อาจพิจารณาได้ 2 ทางคือ พิจารณาคุณค่าในทางการเงินตามกฎหมาย ซึ่งประกาศให้ค่าตัวสัตว์เหล่านี้ไว้หลายระดับและการให้ความคุ้มครอง อีกทางหนึ่งเป็นการพิจารณาคุณค่าจากประโยชน์ที่ชาวไทยในยุคนี้ได้รับจากสัตว์เหล่านี้

คุณค่าในทางกฎหมาย มีกฎหมายลักษณะอะไรได้วางพิกัดค่าตัวของสัตว์เหล่านี้ไว้อย่างชัดเจน แต่ไม่ได้กล่าวถึงซ้างและม้าว่ามีพิกัดเท่าใด อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อความในกฎหมายว่า “ให้ใช้ค่าซ้าง ม้า วัว ความท่าน”⁴ ไว้ด้วย สำหรับโคและกระเบื้อง มีกล่าวไว้ในกฎหมายว่า ถ้าใครขโมยสัตว์ 2 ประเภทนี้ ถูกจับได้ก็จะถูกปรับตามพิกัดดังนี้⁵

โโคตัวผู้มีค่าตัวละ	<u>3</u> <u>*</u>	กระเบื้องตัวผู้มีค่าตัวละ	<u>6</u>
นางโโคมีค่าตัวละ	<u>4</u> <u>2</u>	นางกระเบื้องมีค่าตัวละ	<u>9</u>
ลูกตามแม่โโคตัวผู้มีค่าตัวละ	<u>1</u> <u>2</u>	ลูกตามแม่กระเบื้องตัวผู้มีค่าตัวละ	<u>3</u>
ลูกตามแม่โโคตัวเมียมีค่าตัวละ	<u>2</u> <u>1</u>	ลูกตามแม่กระเบื้องตัวเมียมีค่าตัวละ	<u>4</u> <u>2</u>

นอกจากมีค่าตัวเป็นตัวเงินดังกล่าวแล้ว ทางการยังกำหนดโทษผู้ร้ายที่ลักขโมยสัตว์เหล่านี้เที่ยบทรากับผู้ร้ายที่ลักขโมย “ข้าศุภ” อีกด้วย “ข้าศุภ” คงหมายถึงเพร่และหาล้มหลักฐานปราบกฎหมายลักษณะอะไรหลายมาตราที่ขึ้นต้นด้วยข้อความที่ว่า “ผู้ร้ายลักโคละกระเบื้อง ซ้าง ม้า ข้าศุภของท่าน...” ข้อความด่อไปเป็นบทลงโทษผู้ร้ายนั้น

คุณค่าในทางกฎหมาย นอกจากประกาศค่าตัวเป็นตัวเงินดังกล่าวแล้ว ยังมีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองแก่สัตว์และเจ้าของสัตว์อีกหลายมาตรา โดยเฉพาะในกรณีที่ซ้าง ม้า โค และกระเบื้อง เช้าไปกินข้าวในนาของผู้อื่น เจ้าของสัตว์ยังมีโอกาสได้รับความคุ้มครองดังนี้คือ⁶

1. ถ้าซ้าง ม้า โค กระเบื้องของผู้ใดกินในข้าว แต่ต้นข้าวไม่เสียหาย เจ้าของสัตว์ไม่ต้องได้รับโทษ

*	ชั้ง
ตำแหน่ง	บาท
เพื่อง	สลึง
ไพบ	

2. ในกรณีที่ซ้างม้าโดยจะบือไปกินตันข้าวของผู้อื่นเสียหาย แต่ก็ยังได้รับความคุ้มครอง ดังนี้คือ

ก. ถ้าซ้างม้าโดยจะบือของผู้ได้ไปกินตันข้าวของผู้อื่น และเจ้าของข้าวตีสัตว์เหล่านั้นแล้วเจ้าของสัตว์ไม่ต้องชดใช้ข้าวที่สัตว์กิน

ข. ถ้าซ้างม้าโดยจะบือของผู้ได้กินตันข้าวของผู้อื่น และเจ้าของข้าวตีสัตว์เหล่านั้นถึงพิการ ให้วนสัตว์นั้นให้แก่ผู้ตี และผู้ตีต้องรับปีชีสัตว์ให้ ส่วนเจ้าของสัตว์ต้องชดใช้ข้าวซึ่งสัตว์กินนั้นให้แก่เจ้าของข้าวตามมากและน้อย

ค. ถ้าซ้างม้าโดยจะบือของผู้ได้กินตันข้าวของผู้อื่น และเจ้าของข้าวตีสัตว์จนถึงแก่ความตาย ผู้ตีต้องชดใช้สัตว์นั้น ส่วนเจ้าของสัตว์ไม่ต้องชดใช้ข้าวเลย

จะเห็นได้ว่าข้อความตามกฎหมายในข้อ ก. ข. และ ค. นี้ แม้สัตว์จะทำการเสียหายแก่ตันข้าวในร่องของผู้อื่น และสัตว์ถูกทำร้ายด้วยการตี ผู้ที่เสียเบรียบอาจกล่าวได้ว่า เป็นเจ้าของข้าวมากกว่าเจ้าของสัตว์ ถ้าสัตว์ได้รับการทำร้ายในรูปอื่นที่ระบุในกฎหมายว่า “ยิง แทง พ่น” เจ้าของข้าวจะได้รับโทษหนักกว่าที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งกฎหมายระบุไว้ว่า ถ้าเจ้าของข้าวบังอาจยิงแทงพ่นสัตว์ ซึ่งเข้าไปกินข้าวจนพิการ ให้ปรับผู้นั้นในข้อหาละเมิดประการหนึ่ง แล้วเอาสัตว์ที่พิการนั้นให้แก่ผู้ที่ทำการ แล้วให้ใช่ค่าสัตว์แก่เจ้าของสัตว์ ถ้ายิงแทงพ่นจนถึงตายให้ปรับเป็นสองเท่า แล้วให้ใช่ค่าสัตว์นั้นแก่เจ้าของที่ต้องปรับอย่างนี้ เป็นพระ “เป็นคนไม่มีความกรุณาต่อสัตว์ที่มีคุณ”⁷

3. ถ้ากองข้าวไว้ในร้านก็ตี หรือในที่แห่งใด ๆ ก็ตี ถ้าไม่ได้ล้อมวงป้องกันไว้ ถ้ามีซ้างม้าโดยเข้าไปกินข้าว จะไปเอาโทษกับสัตว์ไม่ได้ เพราะเจ้าของข้าวไม่รักษาข้าวของตน

4. ข้อนี้เป็นการคุ้มครองโดยเฉพาะ ข้อความในกฎหมายว่า ถ้าผู้ได้ทำนาใกล้บ้านคน ใกล้ทางเดิน แต่ไม่ได้ล้อมรัวนไว้ ถ้ามีโคเข้าไปกินข้าวในนาเสียหาย จะลงโทษโคไม่ได้ แต่ถ้าล้อมรัวนไว้แล้ว โคเข้าไปกินข้าว ให้เจ้าของครัวชดใช้ข้าวที่เสียหายนั้น นอกจากนี้ กรณีที่โภมี “ตรุณวัด*” ใน 15 วันไปเหยียบย้ำหรือกินข้าวของผู้ใด ไม่ให้อาทาย แต่ถ้าพ้น “ตรุณวัด” กว่า 15 วันแล้ว ให้เจ้าของโคชดใช้ข้าวที่โคกินเข้าไป

ส่วนคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยนั้น ขอแยกกล่าวเป็น 2 กลุ่มคือ โโคและกระเบื้องกลุ่มนี้ กับช้างและม้าอีกกลุ่มนี้ สำหรับโโคและกระเบื้องมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยในสมัยนั้นมาก ได้แก่ เป็นแรงงานสำหรับไถนา ใช้เป็นอาหาร ใช้เป็นพาหนะชี้ ใช้เป็นค่าปรับแทนเงินตราได้ และประการสุดท้ายนำไปเล่นกีฬาที่เรียกว่า วีงวัว วีงควาย

ทางด้านการใช้เป็นแรงงานสำหรับไถนา นั้น ในสมัยอยุธยาชาวไทยนิยมเลี้ยงโโคตัวผู้และกระเบื้องตัวผู้ไว้ใช้ไถนา ส่วนแม่โคนนี้เจ้าของสัตว์จะนำไปขาย⁹ สันนิษฐานว่าผู้ซื้อ

*น่าจะเป็นตรุณวัด หมายถึงวัวอ่อน (ผู้เชี่ยบ)

คงจะเอาไปทำเป็นแม่พันธุ์ โโคและกระเบื้องเป็นแรงงานไถนาที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง เพราะมีหลักฐานว่าเจ้าของสัตว์นำไปเป็นแรงงานรับจ้างไถนาในเรือของผู้อื่น¹⁰ และยังเอาไปให้ผู้อื่นเช่าหรือยืมอีกด้วย¹¹ นอกจากใช้ประโยชน์ในการไถนาแล้ว ก็ยังใช้เป็นอาหารของมนุษย์อีกด้วย แต่การนำไปใช้ประโยชน์เป็นอาหารนั้น อยู่ในวงที่จำกัดกว่าในสมัยปัจจุบันมาก เพราะใช้แต่น้ำมเท่านั้น ซึ่งได้แก่พวงแพรกมัวร์ที่รีดนมวัวมาทำเนยขาย แต่มีขายในบริ曼ที่น้อยเพราราชาติไมเด¹² สำหรับเนื้อรัก ชาวไทยสมัยอยุธยาไมนิยมบริโภคทั้ง ๆ ที่ราคากูกและคุณภาพดี ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อในสมัยนั้นว่า คนที่รับประทานเข้าไปจะมีอาการปวดห้อง และเป็นโรคที่เรียกว่าโรคหมาเบื้อง (Mort de Chien) โรคดังกล่าวจะทำให้ตายภายใน 24 ชั่วโมง และมีความเชื่อกันมาจนเป็นประเพณีว่า ในอดีตชาติ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสวยพระชาติเป็นโศกผู้หรือนางโโค ฉะนั้นถ้ารับประทานเนื้อโคก็จะผิด พุทธบัญญัติ และเป็นการละเมิดศาสนา¹³ ด้วยเหตุที่ชาวไทยไม่นิยมบริโภคนี้โโคในนี้เอง ในห้องตลาดจึงไม่มีร้านขายเนื้อย่าง หรือโรงฆ่าสัตว์แต่สักแห่งเดียว มีแต่แมลงต่าง ๆ ปั้งบ้างย่างบ้างวางแผนขาย¹⁴

ในการดำรงชีวิตของชาวไทยสมัยอยุธยา ยังได้รับประโยชน์จากโโคและกระเบื้องอีก 3 ประการ ได้แก่ การใช้โโคและกระเบื้องเป็นพาหนะที่ไปที่ใด ๆ ได้ ถือเป็นเรื่องธรรมชาติปกติ ของคนในสมัยนั้น นอกจากนี้ หากชาวไทยผู้ใดได้ขับเกวียนเทียมโโคหรือกระเบื้อง ไปทำให้ข้าวที่กำลังเป็นรวงในนาของผู้อื่นได้รับความเสียหาย ผู้นั้นสามารถเอาโโคหรือกระเบื้องที่ตนขับขี่ไปนั้นชดใช้ค่าเสียหายได้ ซึ่งมีกฎหมายรับรองไว้ดังนี้ว่า

...ผู้ใดบังอาจขับล้อเกวียนเหยียบลัดเข้าท่าน
เมื่อเป็นรวงใช้ ท่านให้เจ้านาปลดเอาโโคกระเบื้อง
เทียมเกวียนมานั้นไว้ด่วนนึง และขาเกวียนขาหนึ่ง
ค่าเท่าได้ให้ใหม่เท่านั้น...¹⁵

และถ้าหากผู้ใดไปไถนาในนาของผู้อื่น แล้วทำให้ต้นข้าวได้รับความเสียหาย ก็ปลดเอาไว้ด่วนนึงให้แก่เจ้าของต้นข้าว เป็นการชดใช้ความเสียหายในขณะนั้นได้ทันที¹⁶ ประการสุดท้ายในยามที่ชาวไทยฉลองอุโบสถหรือพระวิหารที่สร้างใหม่ ก็จะจัดกีฬา “วีร์วัน” ขึ้น ซึ่งถือเป็นการกีฬาที่สนุกสนานประเภทหนึ่ง โดยจัดวันมา 2 คู่ เที่ยบเข้ากับคันไก แล้วให้วีร์แข่งกัน คุณภาพสนุก เมื่อวันคู่ได้วีร์ทันวัวอีกคู่หนึ่งก็ถือว่าชนะ การวีร์วันนี้บางทีก็มีการพนันขันต่อ กันด้วย กลุ่มนบุคคลที่ตั้งใจฝึกถูกวัวที่มีลักษณะดีไว้เพื่อแข่งขันนี้ ได้แก่ พวงเจ้านาย กีฬาวีร์วันนี้ บางทีก็ใช้ความแทนกีฬา¹⁷

สำหรับคุณค่าของช้างและม้านั้น พบร่วมกับชาวไทยเลี้ยงช้างไว้เป็นสัตว์พาหนะเดินบากช้างพังใช้สำหรับงานธุรกิจต่างๆ ส่วนช้างพลายใช้สำหรับออกศึกแต่ในยามสงบก็อาช้างพลายมาชนกันเป็นกีฬาสนุก ส่วนม้านั้น พบนหลักฐานไม่มากนัก มีหลักฐานกล่าวไว้ว่า สมเด็จพระนารายณ์ฯ โปรดให้เลี้ยงม้าไว้ประมาณ 2,000 ตัว แต่ทรงใช้ม้าเป็นพาหนะนาน ๆ ครั้ง

ກາຮເລື່ອງໜູ້ ກາຮເລື່ອງເປີດ–ໄກ໌ ແລະ ກາຮເລື່ອງພະແກະ

ກາຮເລື່ອງໜູ້ໃນສມັຍອຸທະຍາມີກົງຫມາຍກຳສັບໃຫ້ຈັຂອງໜູ້ຕ້ອງເລື່ອງໄສ່ເລົາໄວ້ “ໄມ່ໃຫ້ປລ່ອຢີໃບກິນຂ້າວຂອງຜູ້ອື່ນ ຄ້າໄມ່ປົງບົດຕາມກົງຫມາຍ ປລ່ອຢີໃບກິນຂ້າວ ແລະ ຖຸກຈັຂອງຂ້າວທຳຮ້າຍແທງໜູ້ຕ່າຍ ຈະໄປເອົາຜິດກັບຜູ້ທຳຮ້າຍໄມ້ໄດ້ ແຕ່ຄ້າທາກຈັຂອງໜູ້ທຳຮ້າຍມາຍດື່ອເລື່ອງໜູ້ໄສ່ເລົາໄວ້ ແຕ່ໜູ້ກັບພລັດອອກໄປຈາກເລົາ ແລະ ຂ້າໄປກິນຂ້າວກຳລັດ ທີ່ຈັຂອງຂ້າວໄມ້ໄດ້ລ້ອມຮັວຂ້າວກຳລັດໄວ້ ຄ້າຈັຂອງຂ້າວແທງໜູ້ຕ່າຍ ຈັຂອງໜູ້ຈະໄດ້ປະໂຍ່ນຕື່ອ ຈັຂອງຂ້າວຈະຕ້ອງຊີໃຫ້ຄ່າໜູ້ໄທ¹⁹

ຜູ້ປະກອບອາຊີພເລື່ອງໜູ້ກັນນາກໃນສມັນນັ້ນເປັນຫາວົງນ ທີ່ຈຶ່ງດັ່ງບ້ານເຮືອນອູ້ທີ່ບົຣົວເນ ປາກຂ້າວສາຮ ໃນຄລອງສວນພລູ້²⁰ ແລະ ທີ່ໄດ້ສາລເຈັນາງທິນລອຍ²¹ ຫາວົງນເຫັນເລື່ອງໜູ້ໄວ້ຂາຍທັງສິນ ຍ່ານທີ່ນໍາໜູ້ໄປຂາຍມີທີ່ຍ່ານນອກກຽງແລະ ໃນກຽງ ສໍາຫັບຍ່ານໃນກຽງນັ້ນໄດ້ແກ່ ບົຣົວເນຍ່ານໃນໄກ໌ແລະ ເຊີງສະພານປະຕູໃນໄກ໌ທີ່ກີບເປັນຍ່ານຄົນຈິນເຊັ່ນເຕີຍກັນ²²

ສໍາຫັບກາຮເລື່ອງເປີດແລະໄກ້ນັ້ນ ໄນພບວ່າທາງຮາຊກາຮມີຮະບົບປະກາຣີໄດ້ ແຕ່ກົບຫລັກງານວ່າ ກລຸ່ມໜີໃນອຸທະຍາທີ່ປະກອບອາຊີພເລື່ອງເປີດແລະໄກ໌ໄດ້ແກ່ ພວກພມ່າ ທີ່ຄົນພວກນີ້ເລື່ອງໄວ້ເພື່ອຈ່າແລ້ວນຳໄປຂາຍ ໃນສມັຍສມເດືອພຣະນາຮາຍົນໆ ມີຫລັກງານວ່າມີກາຮເລື່ອງເປີດກັນນາກ ເພຣະເມື່ອຫາວົດ່າງປະເທດເດີນທາງເຂົ້າມາໄດ້ພບເຫັນເປີດເປັນຈຳນວນນັ້ນ²³ ພວມາຖື່ງສມັຍສມເດືອພຣະເຈົ້າຍູ້ຫົວບຣມໂກສ ກາຮເລື່ອງເປີດເລື່ອງໄກ໌ກ່ອງລດລົງປົມາກ ທັງນີ້ເພຣະເມື່ອພຣະອົງຄົສເສົດຈີ້ນີ້ປຣານດາກີເຫັນແລ້ວ ພຣະອົງຄົໂປຣດໃຫ້ກຳເລີກດລາດມອູ້ເສີຍ ທີ່ເປັນຕລາດທີ່ຫາວພມ່າມ່າເປີດຜ່າໄກ່ຂາຍມາກ່ອນ²⁴

ສ່ວນກາຮເລື່ອງພະແກະນັ້ນຄອງມີກາຮເລື່ອງກັນນ້ອຍນາກ ທັງນີ້ເພຣະເລື່ອງກັນໃນໜູ້ພວກແຂກມັວ້ນທ່ານັ້ນ ຮາຍກົງຮາວໄທຍ້ທີ່ໄປຄົງໄມ້ໄດ້ເລື່ອງ ມີເລື່ອງແຕ່ໃນພຣະຮາສຳນັກຂອງສມເດືອພຣະນາຮາຍົນໆ ທີ່ພຣະອົງຄົທຽບສັງຫຼືຈົ່າມີການເມື່ອງປັດຕາເວີຍແລະ ອິນເຕີຍໃນສມັຍຮາຈາກຄົມກຸລ²⁵

ກາຮເລື່ອງນັກ ກາຮເລື່ອງສຸນ້າຂແລະ ວິພາຮ (ໜາມແລະ ແມວ)

ກາຮເລື່ອງນັກ ທາງຮາຊກາຮຈະມີຮະບົບປົງບົດຕີຍ່າງໄວ້ເພີ່ມພບຫລັກງານ ພບແຕ່ເພີ່ມວ່າ ຄ້າຜູ້ໄດ້ເລື່ອງນັກໄວ້ເປັນສັດວົດເລື່ອງຕາມບ້ານ ດ້ວຍຄວາມມີຕາກີໂດ່ ເວັນດູ ກົງຫມາຍຈະເທົ່າຄວາມຄຸ້ມຄອງ ອື່ອ ຄ້າຜູ້ໄດ້ເປົກລ້ອງໄປປູກນັກທີ່ເຂົາເລື່ອງໄວ້ຖື່ງແກ່ຄວາມຕ່າຍ ຕ້ອງເສີຍຄ່າປັບປຸງເປັນຄ່ານກັນນັ້ນ²⁶ ທີ່ຈະມີຮາຄາທີ່ໄດ້ມີໜູ້ຫລັກງານປາກງູ້ ເຮືອກກາຮເລື່ອງນັກນີ້ ຍັງພບຫລັກງານອື່ກວ່າ ພວກແຂກມັວ້ນອົບເລື່ອງນັກເຫັນວ່າທີ່ຈົ່ານຳມາຈາກປະເທດເປົວອ່ານຸ້ມ ເຫດຸລົດທີ່ເລື່ອງກີເພື່ອໄວ້ຈັນການນິດອື່ນ²⁷

ກາຮເລື່ອງໜາມແລະ ແມວ ທັງໜາມແລະ ແມວຄົງເປັນສັດວົດທີ່ເລື່ອງກັນຕາມບ້ານເຮືອນທີ່ໄປເພຣະມີກົງຫມາຍອອກມາໃຫ້ຄວາມຄຸ້ມຄອງທຳນອງເດີຍກັນກັບນັກ ອື່ອ ຄ້າຜູ້ໄດ້ມ່າພັນໝາກຫຼື ແມວຂອງຜູ້ອື່ນ ຈະຕ້ອງເສີຍຄ່າປັບປຸງໃຫ້ແກ່ຈັຂອງສັດວົດ²⁸ ແຕ່ໄມ້ໄດ້ຮະນຸວັດຮາຄ່າປັບປຸງໄວ້

สำหรับแม่นนั้น มีหน่วยงานราชการเลี้ยงไว้ใช้งานโดยเฉพาะ หน่วยงานดังกล่าวคือ กรมพระนครบาลซึ่งเลี้ยงแม่นไว้เพื่อคุยกับหัวหน้าที่จะไปักกัลลง ในกรณีมีการจัดสรรเงิน สำหรับเลี้ยงแม่วโดยเฉพาะ ด้วยการไปเก็บเบี้ยตามร้านค้าที่มาขายที่หน้าคุก เพื่อเอาไปซื้อปลาให้เมากิน²⁹

3.2 การจับสัตว์น้ำ

ราชภูมิไทยสมัยอยุธยาคงทำอาชีพจับสัตว์น้ำกันแบบทุกครัวเรือน ทั้งนี้ เพราะเมืองไทยมีแม่น้ำลำคลองท้องทุ่งท้องนามากมาย ส่วนแม่น้ำใหญ่ที่ไหลผ่านอยุธยา้มีหลายสาย เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสัก ล邃แปรริบังนกที่ก่อไว้ว่า ราชภูมามัญยิดอาชีพหาปลา กินกันทั่วไป³⁰

ในการประกอบอาชีพจับสัตว์น้ำ โดยเฉพาะสัตว์น้ำจืด ทางราชการได้วางระเบียบการไว้กำหนดเดียวกันกับการทำนาทำสวนและทำไร่ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏอยู่ในกฎหมายประอาญาการเบ็ดเสร็จมาตราที่ 46 กล่าวว่า “นายน้ำ นายอักษร เสนา กำนัณนา ให้ โฉนดภูมิการ ตราสำคัญไว้แก่ราชภูมิ ผู้ทำลาภาร ให้ เรือกสวน ท่านว่าฟังได้”³¹ ซึ่งมีความหมายว่าผู้ที่จะทำอาชีพจับสัตว์น้ำ มีสิทธิจับของ “ลาภาร” โดยแจ้งให้แก่เจ้าหน้าที่ “นายน้ำ” ให้รับทราบ เพื่อว่าเจ้าหน้าที่ผู้นั้นจะได้ให้โฉนดภูมิไว้เป็นหลักฐานแก่บุคคลนั้นว่า ได้จับสัตว์น้ำอยู่ที่บริเวณนั้น

แหล่งจับสัตว์น้ำจืดของชาวไทยสมัยอยุธยาคงเป็นแม่น้ำลำคลอง และในท้องทุ่งท้องนาทั่วไป แม่น้ำที่ไหลผ่านพระราชวังอยุธยานั้นมีปลาชุกชุมมาก ปริมาณของปลาคงมีเป็นจำนวนมากจริง ๆ เพราะ “แม้จะไม่ต้องลงจากเรือ คนหนึ่ง ๆ จะตกปลาได้ภายในหนึ่งชั่วโมง พ่อใช้ปริโกคไปได้หลายวันที่เดียว”³² ปลาน้ำจืดที่มีชุกชุมที่สุดคือปลาดุก ปลาช่อน และปลากระดี่ ล邃แปรตั้งข้อสังเกตว่า ชาวไทยไม่ค่อยนิยมบริโภคปลาสดกัน จึงมักนำไปหมักเกลือทำเป็นปลา真空 ก็ บางคนนิยมทำปลาแห้งเพื่อเก็บไว้รับประทานได้นาน ๆ³³

สำหรับบริเวณจับสัตว์น้ำเดิม “ได้แก่ริมฝั่งทะเลต่าง ๆ มีหลักฐานว่าที่ตำบลโนนดหลวง ใกล้ฝั่งทะเลเมืองเพชรบุรี เป็นสถานที่ซึ่งคงจะมีปลาชุกชุม เพราะสมเด็จพระเจ้าเสือ “ทรงเบ็ดตกปลา น้ำตามและปลาอื่นเป็นอันมาก”³⁴

เครื่องมือและวิธีที่ใช้ในการจับสัตว์น้ำโดยเฉพาะปลา มีหลักฐานว่าชาวไทยในสมัยนั้นใช้ดักลอบ ดักไช ดักชุด ดักลัน ดักต้ม สุ่มปลา แหงปลา³⁵ ตกเบ็ด ทอดแห³⁶ และยังใช้โพงและawanด้วย³⁷ ตามหัวเมือง เมื่อชาวบ้านช่วยกันวิดปลา กันตามหัวย หนองคลอง บึง หรือบ่อปลา จะมีประเพณีว่า เจ้าเมืองจะได้ปลาตัวแรกที่วิดได้ ปลาอกนั้นก็ปล่อยให้ชาวบ้านเอาไปใช้ประโยชน์ได้³⁸

เนื่องจากอาณาจักรอยุธยาอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด ฉะนั้นเมื่อเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนแล้ว ก็นำออกมารับประทาน ชาวประมงบางพวงบรรทุกสัตว์น้ำใส่เรือมาจากหัวเมือง เพื่อมาจำหน่ายที่ตัวพระนครศรีอยุธยา กันที่เดียว เช่น มีชาวบ้าน

พระกรานจับปลาหมกที่บังมีชีวิตมาเร่ขายในกุดตรุษสงกรานต์ เพื่อชาวกรุงจะได้ซื้อปล่อยทำบุญ³⁹ ส่วนสัตว์น้ำเดิมก็มีชาวประมงนำหอยแมลงภู่ หอยดะพง ปูทะเล แมงดา และปลาทะเลนาชนิด ทั้งสุดและย่างมาขายที่หน้าประตูท่าหอย⁴⁰ นอกจากนี้มีเรือมาจากภาคใต้ ได้แก่พวงชาวบ้านยี่สาร ชาวบ้านแหลม เมืองเพชรบุรี ชาวบ้านบางตะบูน และบ้านบางกะลุ บรรทุกกะปิ น้ำปลา ปูเค็ม ปลากรุ้ง ปลาทู และปลากระเบนย่างใส่เรือจอดขายอยู่ที่เทวทัยวัดเจ้าพระนางเชิง⁴¹

อนึ่งในการประกอบอาชีพจับสัตว์น้ำ ไม่พบหลักฐานว่าทางการได้ห้ามนุบำรุงการจับสัตว์น้ำประการใดบ้าง พนventer หลักฐานที่กำหนดสถานที่วันและเวลาที่ห้ามจับปลาดังนี้คือสถานที่ที่ห้ามจับปลา ได้แก่บริเวณท้องนาของผู้อื่น จุดประสงค์สำคัญก็เพื่อป้องกันมิให้ต้นข้าวได้รับความเสียหาย มีบ่งลงโทษปรับผู้ที่ไปสั่งปลา หรือแทงปลาในนาข้าวของผู้อื่นไว้เป็นเงินถึง 33,000 เบี้ย ส่วนผู้ที่ไปฟันคันนา เพื่อจะทำการดักลอบ ตักใช้ จะถูกปรับ 11,000 เบี้ย และถ้าไปดักลอบ ตักใช้ ตักชุด และดักลันในนาข้าวของผู้อื่น ทำให้ข้าวเสียหาย ขับเยนจะถูกปรับ 1,000 เบี้ย⁴² สถานที่อีกแห่งหนึ่งที่ห้ามจับปลาคือที่หัวยลະหาร หนองคลอง บึง และบางที่ที่มีเจ้าของรับทำอากรแล้ว ถ้าบุคคลใดไปจับปลาในสถานที่ดังกล่าว กฎหมายลงโทษโดยให้ปรับปลา 3 ตัว และเงิน 333,333 เบี้ย เป็นค่าปรับครึ่งหนึ่งและเป็นค่าพินัยอีกครึ่งหนึ่ง⁴³

สำหรับประกาศของทางการที่กำหนดวันและเวลาที่ห้ามจับปลานั้น เป็นนโยบายของกษัตริย์เป็นบางรัชกาล หาได้ยึดเป็นหลักปฏิบัติทุกรัชกาลไม่ ที่เคยปฏิบัติคือในสมัยพระเจ้ายศหัวบรมมโ哥ศ ซึ่งมีประกาศห้ามทำประมงในวันพระ 8 ค่ำ และ 15 ค่ำ ทั้งในเขตเมืองและนอกเขต ถ้ามีผู้ใดฝ่าฝืน ทางนครบาลจะไปจับและปรับอาเงินไปซื้อฟืนเผาอิฐ และเผาปูนมาทำกำแพงรอบกรุง แต่ถ้าเป็นคนอนาคตายากจน ไม่มีเงินเสียค่าปรับ ให้นำตัวผู้กระทำผิดมาทำกำแพงจนกว่าจะเสร็จเรียบร้อย⁴⁴

ເຊື່ອຮົດ

1. “ພຣະອຍກາຣເບີດເສຣິຈ”, ກຸ່ມມາຍຕຣາສາມດວງ (ພຣະນັກ : ໂຮງພິມພົກລູສກາ, 2506), ເລີ່ມ 3, ມັນ 95-96.
2. ເຮືອງເດືອກັນ ມັນເດືອກັນ.
3. ເຮືອງເດືອກັນ, ມັນ 144.
4. ເຮືອງເດືອກັນ ມັນເດືອກັນ.
5. “ພຣະອຍກາຣລັກຂົນໂຈ”, ເຮືອງເດືອກັນ, ມັນ 259.
6. “ພຣະອຍກາຣເບີດເສຣິຈ”, ເຮືອງເດືອກັນ, ມັນ 99-100.
7. ເຮືອງເດືອກັນ ມັນເດືອກັນ.
8. ເຮືອງເດືອກັນ, ມັນ 102.
9. ທຶນອົງ ເດອ ລາລູແບຣ໌, ຈົດໝາຍເຫດຸລາລູແບຣ໌ອັບສນູບຮົມ, ເລີ່ມ 1, ມັນ 172.
10. “ພຣະອຍກາຣເບີດເສຣິຈ”, ກຸ່ມມາຍຕຣາສາມດວງ, ເລີ່ມ 3, ມັນ 102.
11. ເຮືອງເດືອກັນ, ມັນ 138.
12. ນິໂຄລາສ ແຮຣແວສ, ປະວັດທິກາສතີທະນາຄາດີແລະກາຣນີ້ອງແໜ່ງຮາຈາກສາຍາ, ມັນ 95.
13. ເຮືອງເດືອກັນ, ມັນ 96.
14. ທຶນອົງ ເດອ ລາລູແບຣ໌, ຈົດໝາຍເຫດຸລາລູແບຣ໌ອັບສນູບຮົມ, ເລີ່ມ 1, ມັນ 168-169.
15. “ພຣະອຍກາຣເບີດເສຣິຈ”, ກຸ່ມມາຍຕຣາສາມດວງ, ເລີ່ມ 3, ມັນ 102.
16. ເຮືອງເດືອກັນ ມັນເດືອກັນ.
17. ທຶນອົງ ເດອ ລາລູແບຣ໌, ຈົດໝາຍເຫດຸລາລູແບຣ໌ອັບສນູບຮົມ, ເລີ່ມ 1, ມັນ 219-220.
18. ເຮືອງເດືອກັນ, ມັນ 176-177 ແລະ 208.
19. “ພຣະອຍກາຣເບີດເສຣິຈ”, ກຸ່ມມາຍຕຣາສາມດວງ, ເລີ່ມ 3, ມັນ 101.
20. “ຄໍາໃຫ້ກາຣຸນໜ່ວດປະດູ້ທຽບຮຽມ”, ເອກສາຮາກຫອ່ລວງ, ແກລວງງານປະວັດທິກາສතີ ເອກສາຮ ໂປຣາຍຄື, ມັນ 57.
21. ເຮືອງເດືອກັນ, ມັນ 59.
22. “ເຮືອງກຽງເກົ່າ”, ປະຊຸມພັງຄວາດາຮກທີ 63 (ຕໍ່ອ) (ພຣະນັກ : ໂຮງພິມພົກລູສກາ, 2512), ເລີ່ມ 39, ມັນ 206.
23. ນິໂຄລາສ ແຮຣແວສ, ປະວັດທິກາສතີທະນາຄາດີແລະກາຣນີ້ອງແໜ່ງຮາຈາກສາຍາ, ມັນ 95.
24. “ເຮືອງກຽງເກົ່າ”, ປະຊຸມພັງຄວາດາຮກທີ 63 (ຕໍ່ອ), ມັນ 206.
25. ນິໂຄລາສ ແຮຣແວສ, ປະວັດທິກາສතີທະນາຄາດີແລະກາຣນີ້ອງແໜ່ງຮາຈາກສາຍາ, ມັນ 96.
26. “ພຣະອຍກາຣເບີດເສຣິຈ”, ກຸ່ມມາຍຕຣາສາມດວງ, ເລີ່ມ 3, ມັນ 170.
27. ທຶນອົງ ເດອ ລາລູແບຣ໌, ຈົດໝາຍເຫດຸລາລູແບຣ໌ອັບສນູບຮົມ, ເລີ່ມ 1, ມັນ 171.
28. “ພຣະອຍກາຣເບີດເສຣິຈ”, ກຸ່ມມາຍຕຣາສາມດວງ, ເລີ່ມ 3, ມັນ 171.
29. “ຄໍາໃຫ້ກາຣຸນໜ່ວດປະດູ້ທຽບຮຽມ”, ເອກສາຮາກຫອ່ລວງ, ແກລວງງານປະວັດທິກາສතີ

เอกสาร โนราณคดี, หน้า 59.

30. ชีม่อง เดอ ลาลูแบร์, อดหมายเหตุลาลูแบร์นบันสมบูรณ์, เล่ม 1, หน้า 314.
31. “พระอยการเบ็ดเสร็จ”, กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 3, หน้า 121.
32. นิโคลาส แซร์วอส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, หน้า 4.
33. ชีม่อง เดอ ลาลูแบร์, อดหมายเหตุลาลูแบร์นบันสมบูรณ์, เล่ม 1, หน้า 157.
34. พระราชนพวงศ์การฉบับพระราชหัตถเลขา (พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2505), เล่ม 2, หน้า 186.
35. “พระอยการเบ็ดเสร็จ”, กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 3, หน้า 103.
36. “กฎ 36 ข้อ”, กฎหมายตราสามดวง (พระนคร : โรงพิมพ์ครุสภา, 2505), เล่ม 4, หน้า 253.
37. บทละครครึ่งกรุงเก่าเรื่องนางโนห์ราและสังข์ทอง (พระนคร : สำนักพิมพ์ศิลปาระรณัcar, 2512), หน้า 25-26 และ 42.
38. ชีม่อง เดอ ลาลูแบร์, อดหมายเหตุลาลูแบร์นบันสมบูรณ์, เล่ม 1, หน้า 371.
39. “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม”, เอกสารจากหอหลวง, แกลลองงนประวัติศาสตร์ เอกสาร โนราณคดี, หน้า 59.
40. เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.
41. เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.
42. “พระอยการเบ็ดเสร็จ”, กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 3, หน้า 103.
43. “พระไอยการลักษณ์เจร”, เรื่องเดียวกัน, หน้า 279.
44. “กฎ 36 ข้อ”, กฎหมายตราสามดวง, เล่ม 4, หน้า 253.

บทที่ 4

การทำป้าไม้ เก็บของป้า ล่าสัตว์ และชุดแร่

ชาวไทยสมัยอยุธยา yang ดำเนินชีวิตด้วยการหาประโภชน์จากดันไม้พันธุ์ต่าง ๆ ตลอดจนเข้าป่าเก็บผลผลิตที่มีค่าจากป่า ล่าสัตว์ และชุดแร่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในท้องถิ่นนั้น ๆ

4.1 การทำป้าไม้

พ่อค้าชาวฝรั่งเศสผู้หนึ่งบันทึกไว้ว่า ป้าไม้ของอาณาจักรอยุธยา มีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ไฟศาลมาก กินพื้นที่กว่าครึ่งของอาณาจักร และมีสภาพที่บ่มากจนแทบจะผ่านเข้าไปเมื่อได้ ด้วยเหตุนี้ทางราชการจึงให้ความไว้วางใจแก่ป้าของตน เพราะเปรียบได้กับเป็นกำแพงปราการป้องกันศัตรูที่จะมารุกรานได้¹

การที่ชาวไทยดำเนินชีวิตด้วยการตัดไม้มาทำประโภชน์นั้น ยังไม่พบหลักฐานว่า ทางราชการได้วางระเบียบปฏิบัติเป็นประการใด อย่างไรก็ตาม ดันไม้ในป่าของอยุธยา มีมากมายหลายประเภท และราชภูมิไทยสามารถนำมาราทำประโภชน์ได้นานาประการ ดันไม้เหล่านั้นก็ได้รับการกล่าวขวัญจากชาวต่างชาติว่ามีความเหมาะสมกับการนำมาใช้ในกิจการต่าง ๆ เช่น มีไม้ที่เหมาะสมกับการต่อเรือกำปั่น และทำเสากระดอง มีไม้ที่เหมาะสมสำหรับใช้สร้างบ้านเรือน และมีไม้ที่เหมาะสมสำหรับแกะสลัก² มีหั้งไม้เบาและหันก์ที่สุด ทั้งที่ผ่าได้ง่าย และผ่าไม่เข้า ไม่ที่มีน้ำหนักมากและแข็งที่สุดนั้นจะใช้ตะปูหรือสิ่ว ก็ตอกไม่เข้า เนื้อไม้ที่เบามากและมีสีสนนั้นได้แก่ ไม้สน ซึ่งสามารถสีขาวของช่างสลักได้ ไม่ว่าจะสกัดอย่างไร เนื้อไม้ก็ไม่แตก³

ไม้ที่มีอยู่เป็นอันมากและทำให้ป่าของอยุธยาหนาทึบจนผ่านเข้าไปไม่ได้นั้นคือไม้ไผ่ ซึ่งเป็นไม้ที่มีคุณประโภชน์มหาศาลแก่ชาวไทยในสมัยอยุธยา ดันอ่อนของไม้ไผ่ที่เรียกว่า หน่อไม้ในสมัยนั้นนำไปใช้ประกอบอาหาร และนำไปปุดองน้ำส้มเพื่อเก็บไว้บริโภคได้นาน ๆ ที่นิยมกันในสมัยนั้นคือเก็บไว้บริโภคได้นาน ๆ ในห้องพระ นอกจากนี้ยังนำหน่อไม้ไปใช้รักษาชนดุบันศีรษะอีกด้วย โดยเอาหน่อไม้ที่ค่อนข้างแก่หันเป็นแวง ๆ เคล้ากับเนื้อวัว พอตกเป็นน้ำใส ๆ ก็ใช้เป็นยารักษาแผลตั้งกล่าวได้⁴ นอกจากจะนำต้นอ่อนมาเป็นอาหาร และยารักษาโรคแล้วลำต้นไฝก์นำมาใช้ทำประโภชน์ในด้านอื่น ๆ อีกมาก เช่น นำไปสร้างท่อระบายน้ำซึ่งเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง គือใช้ทำเป็นพื้นเรือน ฝาเรือน เครื่องบนหลังคา และเสาตอม่อ⁵ ส่วนผู้ที่อาศัยอยู่ในน้ำก็สร้างแพด้วยไม้ไผ่เช่นเดียวกัน มีหลักฐานว่ามีแพอยู่ริมน้ำ “มีเม่น้อยต่ำลงมาจากสองหมื่นเศษพันเมตรเป็นแน่นนั้นบรรทุกหัง腓ที่อยู่อาศัยและแพร้านค้า แพลูกค้า ซึ่งเป็นแพที่ทำด้วยไม้ไผ่หันสัน”⁶ แม้แต่ในคราวที่พระมหา kazatiriy

(สมเด็จพระนราภิญณ์ฯ) เสด็จประพาสป่าล่าสัตว์กิจยังใช้ไม้ไฟทำพลับพลาสำหรับประทับแรมในป่า⁷ ตลอดจนทำกุนเรือหลวง⁸ ซึ่งเป็นที่ประทับของกษัตริย์ในเรืออีกด้วย

ผู้ที่ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์กินนมปลูกต้นไฝล้อมเขตที่นาที่ไร่ของตน และทำคอกสัตว์ตามลำดับ นอกจากนี้ชาวไทยในสมัยนั้นยังนำไม้ไฟไปใช้ในการต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันอีกมากมาย เช่น นำไปจักเป็นเส้นใช้سانตะกร้า เอาไปทำถุงสลักหรือเสากะทอม ระบบอกไม้ไฟใช้เป็นภาษาชนะสำหรับสื่อของ ครุไม้ไฟใช้ตักน้ำ นอกจากนี้ยังเอาไม้ไฟมาสักกันเพื่อก่อไฟอีกด้วย⁹

ด้วยเหตุที่ไม้ไฟมีคุณค่าสำหรับชาวไทยมากมายดังกล่าวนี้ จึงมีผู้ประกอบอาชีพตัดไม้ไฟมาทำเป็นวัสดุสำเร็จรูปต่าง ๆ มาจำหน่าย เช่น ชาวบ้านในย่านสำพน์ได้ทำฝารีโอนและรีโอนหอ กรุกระแซง กรุแผงกำ ขาย¹⁰ ส่วนชาวบ้านแถบบ้านคลองชนูอกพะเนียด ตั้งโรงร้านเรือนแพขายไม้ไฟป่า ไม้ไฟสัก ไม้ราก ขายน้ำดื่มหญู่และขนาดเล็กเป็นไม้แก่นและไม้พร่องรอด¹¹ เป็นต้น

ดังได้กล่าวแล้วว่า เมืองไทยในสมัยอยุธยาไม้ไฟเหมาะสมกับการทำกิจการต่าง ๆ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงไม้ไฟที่เหมาะสมในกิจการต่อเรือ มีหลักฐานในพระราชกำหนดใหม่ว่า ไม้ที่นำมาใช้ในกิจการต่อเรือได้แก่ “ไม้ชุงสัก ไม้ตะเคียน ไม้เคียม และไม้เบ็ดเสร็จ¹² และมีหลักฐานอีกแห่งหนึ่งยืนยันว่า เรือรบททางทะเลของอาณาจักรอยุธยาจำนวน 100 ลำ ทำด้วยไม้ตะเคียนทั้งสิ้น¹³ ในเรื่องคุณภาพของเนื้อไม้ที่ใช้ต่อเรือนี้ พ่อค้าชาวฝรั่งเศสผู้หนึ่งชื่อ นายเวรต์ได้รายงานเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2229 ถึงไม้ที่ใช้ต่อเรือในเมืองไทยขณะนั้นว่า

งานที่สุดจะหาที่เปรียบไม่ได้ เพราะในเมืองไทยนี้มีไม้อย่างดี

ซึ่งจะหาไม้ในเมืองอินเดีย และเมืองสหรัฐมาเทียบไม่ได้ ด้วยไม้

ในเมืองอินเดียสูเมืองนี้ไม่ได้ ในเมืองนี้พากใหญ่มีเรือซึ่งต่อไว้

และได้ใช้มาถึง 70 หรือ 80 ปีแล้ว ข้อนี้นายเรือเซนต์หลุยส์ได้เล่า

ให้ข้าพเจ้าฟังว่าไม้มีระดับบางแผ่นในเมืองนี้ยาวจนเกือบจะไม่

นาเขื่อง และไม่นั้นก็เป็นไม้ที่แข็งอย่างที่สุด เกลี้ยงเกล่า

ไม่มีด้า หรือตำหนิอย่างใดเลย¹⁴

นอกจากนี้ในป่าอยุธยาซึ่งมีไม้อุลอก ไม้ตะแบก และไม้ขันนุน ซึ่งราชธานีในสมัยนั้นนิยมนำมาทำเป็นที่บีบใส่ผ้า มีจำนวนอยู่แฉะบนยอดดงป่าโภน ซึ่งเป็นตลาดบทที่พระนครศรีอยุธยา¹⁵ สำหรับไม้อุลอก ชาวบ้านย่านบ้านริมวัดขุนพรหมได้นำมาต่อเป็นโลงศพจำนวนมากด้วย¹⁶ ยังมีไม้อีกประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นตามป่าเลนชายทะเล ได้แก่ไม้แสมทะเล และไม้โงกกาง ซึ่งชาวไทยเอาไปทำเป็นฟืนสำหรับสีข้าว¹⁷ มีหลักฐานว่าชาวมอยู่ได้นำไม้ดังกล่าวนี้ใส่เรือมาขายที่หน้าวัดกล้วยลงมานานถึงปากคลองเกาะแก้ว และตีปากคลองเกาะแก้วอีกเล็กน้อย¹⁸ ที่พระนครศรีอยุธยานั้นเอง